

Role speciálního pedagoga ve vězeňství

Bakalářská práce

Studijní program:

B7506 Speciální pedagogika

Studijní obor:

Speciální pedagogika pro vychovatele

Autor práce:

Kristýna Vencová

Vedoucí práce:

Mgr. Jakub Valenta

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Zadání bakalářské práce

Role speciálního pedagoga ve vězeňství

Jméno a příjmení: **Kristýna Vencová**
Osobní číslo: P18000201
Studijní program: B7506 Speciální pedagogika
Studijní obor: Speciální pedagogika pro vychovatele
Zadávací katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky
Akademický rok: **2019/2020**

Zásady pro vypracování:

Cíl bakalářské práce: Popsat, jaká je úloha a role speciálního pedagoga ve vězeňství a při práci s lidmi ve výkonu trestu odnětí svobody.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Dotazník.

Při zpracovávání bakalářské práce budu postupovat v souladu s pokyny vedoucího práce.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce: tištěná/elektronická
Jazyk práce: Čeština

Seznam odborné literatury:

- ČERNÍKOVÁ, V., MAKARIUSOVÁ, V., 1997. *Úvod do penologie*. 1. vyd. Most: Sociálněprávní institut. ISBN 80-7251-104-1.
- ČÍRTKOVÁ, L., 2000. *Policejní psychologie*. 3. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-475-3.
- FISCHER, S., 2006. *Etopedie v penitenciární praxi*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně. ISBN 80-7044-772-9.
- HÁLA, J., 2006. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 2., dopl. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií. ISBN 80-86706-30-6.
- JŮZL, M., 2012. *Penitenciaristika a penologie*. 1. vyd. Brno: Institut mezioborových studií. ISBN 978-80-87182-24-6.
- SEKOT, A., 2010. *Úvod do sociální patologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5261-1.
- VÁGNEROVÁ, M., 2014. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0696-5.

Vedoucí práce: Mgr. Jakub Valenta
Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání práce: 2. dubna 2020
Předpokládaný termín odevzdání: 30. dubna 2021

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

Ing. Zuzana Palouňková,
Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 2. dubna 2020

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědoma toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědoma následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

27. dubna 2022

Kristýna Vencová

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala vedoucímu mé bakalářské práce npor. Mgr. Jakubu Valentovi za jeho rady, čas, a především trpělivost při vedení. Dále velké poděkování patří speciálním pedagogům, kteří mi umožnili zrealizovat ve věznicích průzkum a respondentům z řad odsouzených vězňů, kteří věnovali svůj čas vyplněním dotazníku a umožnili mi tak získat alespoň malý přehled o aktivitách ve věznicích.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá rolí speciálního pedagoga ve vězeňství. Jejím cílem je popsat, jaká je úloha a role speciálního pedagoga ve vězeňství a při práci s odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody. Práce je rozdělena na dvě hlavní části, na teoretickou a empirickou část. Teoretická část se zabývá představením rozdílu práce speciálního pedagoga ve školství a ve vězeňství. V práci je na základě odborných zdrojů a platné legislativy vztahující se k oblasti vězeňství, popsán vězeňský systém České republiky v minulosti i současnosti. Empirická část je věnována průzkumu mezi odsouzenými, který se zaměřoval na aktivity v rámci programu zacházení a na využívání dobrovolných zájmových aktivit ve věznicích. Průzkum byl realizován pomocí dotazníkového šetření ve věznicích České republiky. Dotazníkového šetření se zúčastnilo dohromady 83 odsouzených mužů i žen z šesti různých věznic. Představeny jsou zde výsledky průzkumu a zároveň odpovědi na hlavní průzkumné otázky této bakalářské práce.

Klíčová slova

Vězeňská služba České republiky, vězeňství, výkon trestu odnětí svobody, speciální pedagog, program zacházení, volnočasové aktivity

Anotation

The bachelor thesis deals with the role of a special educator in prisons. The aim is to describe the role of a special educator in prisons and in working with convicts serving a prison sentence. The work is divided into two main parts, the theoretical and empirical part. The theoretical part deals with the presentation of the difference between the work of a special educator in education and in prisons. The prison system of the Czech Republic in the past and present is described on the basis of professional sources and valid legislation related to the field of prisons. The empirical part is devoted to a survey among convicts, which focused on activities within the treatment program and on the use of voluntary hobby activities in prisons. The exploration was conducted using a questionnaire survey in prisons in the Czech Republic. A total of 83 convicted men and women from six different prisons took part in the questionnaire survey. The results of the survey are presented here, as well as the answers to the main research questions of this bachelor's thesis.

Key words

Prison Service of the Czech Republic, Penitentiary system, Imprisonment, Special educator, Treatment program, Hobbies

Obsah

Seznam obrázků.....	9
Seznam tabulek.....	9
Seznam grafů	9
Seznam zkratk	10
Úvod.....	11
Teoretická část.....	12
1 Vymezení speciální pedagogiky	12
1.1. Obory speciální pedagogiky	12
2 Speciální pedagog ve školství.....	14
2.1. Osobnostní vlastnosti speciálního pedagoga	14
2.2. Činnost speciálního pedagoga ve školství	15
2.3. Vzdělávání speciálních pedagogů v ČR	16
3 Speciální pedagog ve vězeňství	18
3.1. S kým spolupracuje speciální pedagog ve vězeňství	18
4 Činnost speciálního pedagoga ve vězeňství.....	19
4.1. Programy zacházení s odsouzenými.....	20
4.1.1. Pracovní aktivity a programy.....	21
4.1.2. Vzdělávací aktivity	21
4.1.3. Speciálně výchovné aktivity	22
4.1.4. Zájmové aktivity	22
4.1.5. Utváření vnějších vztahů	22
4.2. Minimální program zacházení	23
4.3. Zpracování programu zacházení.....	23
4.4. Specifické skupiny vězňů a zacházení s nimi.....	24
4.5. Kázeňská pravomoc.....	25
5 Historie vězeňství v ČR	27
5.1. Mezinárodní úmluvy o zacházení s vězňenými.....	28
5.1.1. Standardní minimální pravidla OSN pro zacházení s vězňenými osobami	28
(Pravidla Nelsona Mandely)	28
5.1.2. Evropská vězeňská pravidla (EVP)	29

6	Vězeňská služba České republiky.....	31
6.1.	Struktura Vězeňské služby ČR.....	31
6.2.	Organizační jednotky Vězeňské služby ČR	31
6.3.	Vazební věznice Liberec	32
7	Zákony a vyhlášky vztahující se k výkonu trestu odnětí svobody.....	35
7.1.	Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých ... souvisejících zákonů.....	35
7.2.	Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu	36
	odnětí svobody.....	36
	Empirická část.....	37
8	Cíl bakalářské práce.....	37
8.1.	Formulované otázky průzkumu	38
8.2.	Použitá metoda průzkumu	38
8.3.	Průběh šetření	39
8.3.1.	Popis zkoumaného vzorku	39
8.3.2.	Získaná data a jejich interpretace	45
8.3.3.	Diskuse	62
	Závěr	65
	Seznam použitých zdrojů.....	66
	Seznam příloh	69

Seznam obrázků

Obrázek č. 1 Organizační jednotky (VS ČR, 2021).....	32
Obrázek č. 2 Organizační struktura vazební věznice Liberec (VS ČR, 2021).....	33

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 Rozdělení oborů speciální pedagogiky (pedií) podle druhů postižení klientů (Slowík, 2007).....	13
Tabulka č. 2 Důvody výkonu trestu odnětí svobody.....	43
Tabulka č. 3 Účast na aktivitách v rámci PZ.....	47
Tabulka č. 4 Oblíbené aktivity v rámci PZ	48
Tabulka č. 5 Účast na dobrovolných zájmových aktivitách.....	49
Tabulka č. 6 Aktivity nabízené ve věznicích ČR.....	53
Tabulka č. 7 Nejvíce využívané aktivity ve věznicích.....	55
Tabulka č. 8 Aktivity, kterých by se odsouzení rádi účastnili	56
Tabulka č. 9 Zájmové aktivity po ukončení VTOS	61

Seznam grafů

Graf č. 1 Pohlaví.....	40
Graf č. 2 Věk	41
Graf č. 3 Nejvyšší dosažené vzdělání.....	42
Graf č. 4 Délka uloženého trestu	44
Graf č. 5 Povědomí odsouzených o tom, co je PZ a k čemu slouží	45
Graf č. 6 Seznámení s obsahem PZ.....	46
Graf č. 7 Zájmy před nástupem do VTOS	50
Graf č. 8 Vnímání nabídky zájmových aktivit	51
Graf č. 9 Využívání zájmových aktivit v rámci dne	52
Graf č. 10 Stálost nabídky zájmových aktivit	58
Graf č. 11 Formy aktivit.....	59

Seznam zkratk

ŠSP Školní speciální pedagog

ZŠ Základní škola

SŠ Střední škola

VOŠ Vyšší odborná škola

VŠ Vysoká škola

VTOS Výkon trestu odnětí svobody

VS Vězeňská služba

PZ Program zacházení

EVP Evropská vězeňská pravidla

OSN Organizace spojených národů

Úvod

Téma vězeňství pro mne bylo až do počátku studia na vysoké škole velkou neznámou. V rámci následkové praxe uskutečňované v prvním ročníku jsem měla možnost navštívit Vazební věznici v Liberci. Během této návštěvy jsme měli možnost seznámit se s náplní práce speciálního pedagoga v tomto zařízení. Práce speciálního pedagoga ve vězení mne natolik zaujala, že jsem se rozhodla si toto téma zvolit pro tvorbu své bakalářské práce. Práce nese název „Role speciálního pedagoga ve vězeňství“ a je rozdělena na dvě hlavní části, teoretickou a empirickou. V teoretické části je představena náplň práce speciálního pedagoga ve školském systému a v systému vězeňském. Podrobněji je zde popsána činnost speciálního pedagoga ve vězeňství, která se nejvíce zaměřuje na tvorbu programů zacházení s odsouzenými. Dále je v této práci představen vězeňský systém ČR minulosti i současnosti a legislativa, která se k tématu vězeňství vztahuje.

Empirická část této práce se zabývá kvantitativním průzkumem mezi odsouzenými z šesti různých věznic ČR. Získaná data prostřednictvím dotazníku, který je zaměřen na možnosti aktivit v rámci programu zacházení i mimo něj, slouží k zodpovězení průzkumných otázek vztahujícím se k této práci. Všechny odpovědi respondentů jsou vyhodnoceny a znázorněny prostřednictvím tabulek či grafů, které slouží k lepšímu představení odpovědí na dané otázky.

Cílem této bakalářské práce je popsat úlohu a roli speciálního pedagoga ve vězeňství a při práci s lidmi ve výkonu trestu odnětí svobody. Tato práce může sloužit jako malý vhled do systému zacházení s odsouzenými lidmi, protože toto téma je pro většinovou část populace nepoznané.

Teoretická část

Teoretická část bakalářské práce se v následujících kapitolách zabývá představením role speciálních pedagogů nejprve ve školství a poté ve vězeňství, které je hlavním tématem této práce. Role speciálního pedagoga ve vězeňství není dosud pro společnost příliš známá, proto se jí budeme v této práci podrobněji zabývat. Dále je zde představen vězeňský systém České republiky minulosti i současnosti a stěžejní legislativa vztahující se k výkonu trestu odnětí svobody.

1 Vymezení speciální pedagogiky

Speciální pedagogika patří mezi nejmladší obory, které v rámci pedagogiky kdy vznikly. Růžičková (2018) uvádí, že speciální pedagogika vznikla v průběhu 20. století, kdy byla snaha hledat optimální přístupy k handicapovaným lidem. Cílem bylo najít takové přístupy, které by umožnily vychovávat, vzdělávat a rozvíjet tyto jedince tak, aby byly schopni i přes svá znevýhodnění žít kvalitní a smysluplný život.

Jedna z definic speciální pedagogiky zní: „*Speciální pedagogika je disciplína orientovaná na výchovu, vzdělávání a celkový osobnostní rozvoj znevýhodněného člověka s cílem dosáhnout co možná nejvyšší míry jeho sociální integrace, a to včetně pracovních a společenských možností uplatnění.*“ (Slowík, 2007)

Cílem speciální pedagogiky není jen maximální rozvoj osobnosti člověka s postižením a tím dosažení jeho maximální socializace, ale i výchova a vzdělávání intaktní části společnosti právě ve vztahu k lidem s postižením.

1.1. Obory speciální pedagogiky

Za jednu z historicky nejvýznamnějších osobností speciální pedagogiky u nás je považován profesor Miloš Sovák (1905–1989), který je autorem koncepce rozdělení speciální pedagogiky na jednotlivé oblasti (tzv. pedie). Každá pedie se do hloubky věnuje jinému druhu postižení.

Tabulka č. 1 Rozdělení oborů speciální pedagogiky (pedií) podle druhů postižení klientů (Slowík, 2007)

Obory speciální pedagogiky	Druhy postižení
somatopedie	tělesná postižení, dlouhodobá onemocnění
tyflogedie (oftalmopedie)	zrakové postižení
surdopedie (akupedie)	sluchové postižení
psychopedie	mentální postižení (příp. psychické poruchy)
logopedie	narušená komunikační schopnost (vady a poruchy řeči)
etopedie	poruchy chování a sociální deviace
speciální pedagogika osob s dílčími nedostatky	specifické poruchy učení, projevy LMD (ADD, ADHD) atd.
speciální pedagogika osob s kombinovaným postižením (s více vadami)	kombinace dvou a více druhů postižení

2 Speciální pedagog ve školství

Ve 21. století převládají inkluzivní tendence nejen ve školství, ale i v širším společenském měřítku. Tyto tendence přinášejí rozšíření pracovních pozic a náplně práce právě speciálního pedagoga. V současnosti není speciální pedagog pouze učitelem v tzv. speciálních školách, ale je to odborník, jehož práce se prolíná napříč různými resorty. Vzhledem k tomu, že speciální pedagog přichází do kontaktu se spoustou dalších odborníků, znamená to potřebu dalšího vzdělávání a zvyšování kvalifikace a to nejen speciálněpedagogické. Speciální pedagog si tak může vybrat místo svého působení dle preferované cílové skupiny, věku klientely i samotné pracovní náplně. (Růžičková, 2018)

2.1. Osobnostní vlastnosti speciálního pedagoga

Osobnost speciálního pedagoga je jedním z mnoha faktorů, které ovlivňují práci a kvalitu předávaných informací. Důležitou hodnotu představuje sebepojetí a přiměřená sebereflexe, týmová spolupráce a empatie.

Podle Praška (2003) představuje osobnost individuální soubor duševních a tělesných vlastností člověka, které se utvářejí v průběhu vývoje a projevují se v sociálních vztazích. Web Master in Special Education (2018) uvádí pět vlastností efektivních speciálních pedagogů:

Trpělivost – je základní stavební jednotkou profese speciálního pedagoga. Úroveň trpělivosti vytváří ve třídě prostředí důvěry a bezpečí. Je především na učiteli, aby vytvořil přátelské a pozitivní klima, které napomůže studentům v dosažení úspěchu a rozvoje potenciálu.

Organizace – schopnost organizace práce, času i lidských zdrojů zvyšuje efektivitu práce speciálního pedagoga. Často je strukturace času a prostoru nezbytná a ovlivňuje tak úspěšnost práce s žákem.

Kreativita – vzhledem k tomu, že klientela speciálních pedagogů je velice rozmanitá, musí být speciální pedagog schopen pohotově reagovat a měnit denní aktivity a plány podle aktuálních potřeb dětí. Kreativita využívaná při práci s klientem se pak může výrazně promítnout do charakteru jeho motivace a úrovně dosažených výsledků.

Přijetí – speciální pedagog musí umět přijmout všechny děti a spolupracovat s nimi s důstojností a respektem. Bezpodmínečné přijetí je podmínkou porozumění individuálním potřebám každého klienta.

Intuitivní a uklidňující prostředí – dobrý učitel se bude snažit docílit pocitu bezpečí a atmosféry otevřenosti, bude projevovat snahy o udržení harmonie a bude vytvářet dobře fungující prostředí pro práci i hru.

2.2. Činnost speciálního pedagoga ve školství

Školní speciální pedagog (ŠSP) je jakousi nadstavbovou součástí školního poradenského pracoviště, do kterého mimo něj patří i výchovný poradce, školní metodik prevence, školní psycholog a v některých školách i sociální pracovník či sociální pedagog. Speciální pedagog se zabývá vyhledáním žáků potřebující podpůrná opatření a realizací takových strategií a postupů, která vedou k odstranění nebo alespoň zmírnění výukových problémů.

Dle Baslerové (2021) speciální pedagog pomáhá:

- *Vzdělávání heterogenní skupin žáků v jednom třídním kolektivu.*
- *Vzdělávání žáka se závažným stupněm potřeby podpůrných opatření (neschopného plně se zapojit do spolupráce se třídou) v kolektivu intaktních žáků.*
- *Vytvoření podmínek pro týmovou spolupráci.*
- *Více příležitostí k individuální práci se žákem (i s ostatními žáky ve třídě).*
- *Možnost lépe poznat osobnost žáků.*

Výše úvazku přímé práce je speciálnímu pedagogovi určena legislativně ve výši 20–24 hodin týdně. Konkrétní výši si určují ředitelé školy podle vnitřních předpisů.

Standardní činnosti školního speciálního pedagoga (Baslerová, 2021):

1. Depistážní činnost

Vyhledávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami a jejich následné zařazení do speciálněpedagogické péče.

2. Diagnostické a intervenční činnosti

Jedná se o diagnostiku speciálních vzdělávacích potřeb žáka – shromažďování údajů o žákovi, včetně anamnézy osobní a rodinné, analýza získaných údajů a jejich vyhodnocení. Určení hlavních problémů žáka, vytvoření individuálního plánu podpory v rámci školy i mimo ni. Dále pak realizování intervenčních činností.

3. Metodické a koordinační činnosti

Příprava a průběžná úprava podmínek pro integraci žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, kooperace se školskými poradenskými zařízeními a dalšími odbornými pracovníky, spoluúčast na vytváření vzdělávacích plánů a programů školy, metodické činnosti pro pedagogy škol aj.

U žáků se speciálními vzdělávacími potřebami pro podporu jejich školní úspěšnosti se školní speciální pedagog uplatňuje, jak v přímé péči, tak i nepřímé – informační činnosti, ovlivňuje postoj učitelů a rodičů a metodicky je vede a navozuje potřebné změny. Dále se uplatní u žáků, kteří neprošli diagnostikou ve školském poradenském zařízení (Kucharská, 2014).

2.3. Vzdělávání speciálních pedagogů v ČR

Vzděláváním, kterým lze získat kvalifikaci pro výkon práce speciálního pedagoga, se zabývá **zákon č. 563/2004, o pedagogických pracovnících**. Tento zákon určuje, že speciální pedagog získá odbornou kvalifikaci studiem v akreditovaném magisterském studijním programu v oblasti pedagogických věd (Růžičková, 2018):

- a) *zaměřené na speciální pedagogiku,*
- b) *zaměřené na pedagogiku předškolního věku nebo přípravu učitelů základní školy nebo na přípravu učitelů všeobecně vzdělávacích předmětů střední školy nebo na přípravu vychovatelů a doplňujícím studiem k rozšíření odborné kvalifikace uskutečňovaném vysokou školou, nebo*
- c) *studijního oboru pedagogika s doplňujícím studiem k rozšíření odborné kvalifikace uskutečňované vysokou školou.*

Speciální pedagog je v rámci výše zmíněného zákona zařazen mezi **tzv. pedagogické pracovníky**. „*Pedagogickým pracovníkem je ten, kdo koná přímou vyučovací, přímou výchovnou, přímou speciálně pedagogickou nebo přímou pedagogicko-psychologickou činnost přímým působením na vzdělávaného, kterým uskutečňuje výchovu a vzdělávání na základě zvláštního právního předpisu.*“ (Zákon č. 563/2004, o pedagogických pracovnících, 2016)

Speciální pedagog není jediný, kdo se podílí na výchově a vzdělávání žáků se speciálními potřebami. Zákon vymezuje, že mezi pedagogické pracovníky patří také:

- učitel,
- pedagog v zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků,
- vychovatel,
- psycholog,
- pedagog volného času,
- asistent pedagoga,
- trenér,
- metodik prevence v pedagogicko-psychologické poradně,
- vedoucí pedagogický pracovník.

3 Speciální pedagog ve vězeňství

Jak už bylo zmíněno v předešlé kapitole, náplň práce speciálního pedagoga se v současné době rozšiřuje napříč všemi odvětvími. Mimo speciálních pedagogů ve školství se můžeme setkat i se speciálními pedagogy ve věznicích, kde se snaží o úspěšnou resocializaci odsouzených a tím i o snížení míry rizika recidivy.

„Speciální pedagog je odborný zaměstnanec oddělení, který garantuje u svěřených odsouzených odbornou úroveň realizace programu zacházení a vnitřní diferenciaci. Metodicky usměrňuje výkon práce vychovatelů a pedagogů volného času. Odpovídá, ve spolupráci s ostatními odbornými zaměstnanci, za úroveň odborného zacházení s jednotlivými odsouzenými v návaznosti na jejich komplexní zprávy.“ (Sochůrek, 2007)

Na speciálního pedagoga ve vězeňství je kladen požadavek dokončeného magisterského studia v oboru pedagogických věd, nemusí se ale nutně jednat o obor speciální pedagogiky. Pro pracovní místo speciálního pedagoga neplatí alternativní možnost úspěšného absolvování doplňujícího pedagogického studia zajišťovaného Akademií VS ČR, je tedy nutné mít dokončené vzdělání ve studijním programu či akreditovaném kurzu pořádaném některou z vysokých škol.

3.1. S kým spolupracuje speciální pedagog ve vězeňství

V každé věznici a vazební věznici přicházejí do přímého styku s odsouzenými mimo speciálního pedagoga i tito zaměstnanci, se kterými musí speciální pedagog úzce spolupracovat: (Sochůrek, 2007)

- a) vedení věznice – ředitel a jeho zástupci,
- b) výchovní pracovníci – vychovatelé, vrchní dozorcí a dozorcí,
- c) pracovníci odborného zacházení s vězňenými – psychologové, terapeuti, pedagogové volného času, sociální pracovníci, sociologové, právníci, kaplani a učitelé ve školských vzdělávacích střediscích,
- d) duchovní – jak kaplani, kteří jsou zaměstnanci VS ČR, tak externí duchovní,
- e) pracovníci strážní a eskortní služby – vrchní inspektoři a inspektoři strážní služby, operátoři, strážní,
- f) občanští zaměstnanci – ekonomové, personalisté, správní pracovníci, logisticy,
- g) zdravotnický personál – lékaři, zdravotní sestry,
- h) pracovníci oddělení prevence a stížností.

4 Činnost speciálního pedagoga ve vězeňství

Speciální pedagog je odborným poradcem ředitele věznice v oblasti pedagogických aspektů výkonu trestu zaměřující se na všechny osoby, které se pohybují v areálu věznice, jedná se tedy o vězně i zaměstnance. Je garantem **programu zacházení s vězni**, který s každým vězněm individuálně sestavuje na základě komplexní zprávy o odsouzeném. Ta je zpracována za pomoci prediktivního nástroje sloužícího k vyhodnocení rizik a kriminogenních potřeb odsouzených, tzv. SARPO. Při tvorbě programu se bere ohled na délku trestu, charakteristiku osobnosti a příčiny trestné činnosti. (Vězeňská služba ČR, 2021)

Speciální pedagog dle NGR č.2/2022 (o zaměstnancích a příslušnících Vězeňské služby České republiky zabezpečujících výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a výkon zabezpečovací detence), plní následující úkoly:

- *zpracovává souhrnný plán zacházení s odsouzenými na období jednoho roku,*
- *provádí komplexní speciálně-pedagogickou diagnostiku a zpracovává pedagogické posouzení v rámci komplexní zprávy o odsouzeném,*
- *zpracovává aktuální seznam všech aktivit programu zacházení pro odsouzené, v rámci měsíčního a týdenního plánu zpracovává přehled jednotlivých aktivit programu zacházení,*
- *vede nejméně jednu aktivitu týdně v rámci programu zacházení z oblasti speciálně výchovných nebo vzdělávacích aktivit,*
- *usměrňuje metodicky v rámci své odbornosti vychovatele a pedagogy volného času v oblasti přípravy vedení jednotlivých aktivit,*
- *zúčastňuje se jednání poradních orgánů ředitele věznice (odborných komisí), je členem poradny drogové prevence,*
- *předkládá odborná stanoviska k přeřazování odsouzených v rámci vnitřní diferenciaci,*
- *spolupracuje se sociálním pracovníkem a zákonným zástupcem mladistvého při řešení přípravy mladistvého na budoucí povolání, podílí se na výběru odsouzených k zařazení do práce, vzdělávání a rekvalifikace,*
- *realizuje svěřenou kázeňskou pravomoc,*
- *podílí se na návrhu k rozhodování o udělení přerušování výkonu trestu, povolování volného pohybu mimo věznici, dočasného opuštění věznice, účasti odsouzených na akcích mimo věznici aj.*

4.1. Programy zacházení s odsouzenými

Jak je uvedeno výše, pro každého odsouzeného je vytvářen program zacházení, jehož cílem je vytvoření předpokladů pro úspěšnou resocializaci. Jůzl (2012) uvádí, že cíle programu zacházení s odsouzenými jsou nejlépe dosažitelné v případě zaměření se na specifické problémy spojené s jejich chováním. Může se jednat o problémy spojené se spácháním trestného činu nebo o problémy, které jsou důsledkem zkušeností získaných během pobytu ve vězení. Každý program zahrnuje pracovní, vzdělávací, speciálně výchovné a zájmové aktivity, kdy se při každé aktivitě dodržuje individuální přístup ke každému odsouzenému. Individuální přístup platí zejména při sestavování programů zacházení se zvláštními skupinami odsouzených, např. mladistvými, cizinci, matkami s dětmi, trvale pracovní nezařaditelnými. Programy musí být pravidelně vyhodnocovány a přizpůsobovány měnícímu se chování a osobnosti odsouzeného.

Úspěšnost plnění programu zacházení z hlediska cílů, jednotlivých aktivit, pořádku a kázně se vyhodnocuje zpravidla jednou: (Vyhláška č. 345/1999 Sb., §38 – realizace programu zacházení)

- a) *za měsíc ve věznici pro mladistvé,*
- b) *za dva měsíce ve výstupních oddílech věznic s ostrahou a věznic se zvýšenou ostrahou,*
- c) *za tři měsíce ve věznici s ostrahou,*
- d) *za šest měsíců ve věznici se zvýšenou ostrahou.*

Program zacházení je zaměřen na pokrytí těchto oblastí: (Fischer, 2008)

- **práce** – získání pracovních návyků, vedení k odpovědnosti, ekonomické zajištění odsouzených, udržení sociálních vazeb,
- **vzdělání** – edukační aktivity zaměřené podle úrovně vzdělání a kognitivních předpokladů, utváření sociálních dovedností (morální hodnoty, empatie, aj.),
- **osobnost** – terapeutické aktivity a postupy zaměřené na eliminaci negativních symptomů, schopnost řešit zátěžové situace, schopnost uspokojovat potřeby společensky přijatelným způsobem,
- **volný čas** – volnočasové aktivity zaměřené na sociálně přijatelné způsoby uspokojování potřeb,
- **rodinné a sociální vazby a vztahy** – aktivity zaměřené na držení a rozvoj rodinných a sociálních vztahů a vazeb.

4.1.1. Pracovní aktivity a programy

Práce představuje významný výchovný prostředek. Přispívá k nápravě chování a k dosažení požadovaných změn v osobnosti jedince. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody odsouzenému ukládá povinnost pracovat, pokud je do práce zařazen. Evropská vězeňská pravidla o zacházení s vězni považují práci odsouzených za nejdůležitější sociální a integrační činitel. Pro vězně mají pracovní činnosti význam ten, že získávají specifické pracovní dovednosti, učí se pravidelnosti a návykům, snižují počty a intenzitu reakcí na zátěž z uvěznění. Pracovní činnosti eliminují vznik nudy a umožňují úhradu závazků i získání jisté finanční odměny.

Pracovní aktivity, které jsou součástí programu zacházení, zahrnují: (Vyhláška č. 345/1999 Sb., §36 – realizace programu zacházení)

- *zaměstnávání,*
- *práce a činnosti potřebné k zajištění každodenního provozu věznice,*
- *pracovní terapie vedená zaměstnanci Vězeňské služby s potřebným odborným vzděláním.*

4.1.2. Vzdělávací aktivity

Vzdělávání vězňených osob má klíčový význam v jejich opětovném zařazení do společnosti po ukončení výkonu trestu. Největší význam spočívá ve zvýšené pravděpodobnosti reintegrace vězňeného jedince, ve zlepšení úrovně morálních vlastností a v nápravě jejich chování do přijatelných společenských norem. Vzdělávací aktivity jsou zaměřené hlavně na dokončení základního vzdělání, na vyučení nebo zaučení se v oboru. Tyto aktivity mohou probíhat formou přednášek, kurzů, osvětové činnosti aj.

Vzdělávací programy v průběhu penitenciárního procesu mohou spočívat v: (Vyhláška č. 345/1999 Sb., §36 – realizace programu zacházení)

- a) vzdělávání organizované či realizované středním odborným učilištěm,*
- b) vzdělávání vedené či kontrolované zaměstnanci oddělení výkonu trestu (oddělení výkonu vazby a trestu),*
- c) vzdělávání v korespondenčních kursech a v síti základních, středních, vyšších odborných nebo vysokých škol České republiky.*

Po úspěšném absolvování závěrečných zkoušek získávají odsouzení, kteří byli zařazení do studia doklad, ze kterého není poznat, zda byl získán ve výkonu trestu.

4.1.3. Speciálně výchovné aktivity

Speciálně výchovnými aktivitami se rozumí individuální a skupinová pedagogická a psychologická péče. Tento druh aktivit je zaměřen na rozvoj mravních a morálních dovedností, které jsou potřeba k nedelikventnímu chování a jednání. Speciálně výchovné programy zahrnují různé tréninkové a terapeutické aktivity. Jedná se například o sociální výcvik, individuální poradenství, intervenci v krizových situacích, trénink zvládnání vlastní agresivity, nebo individuální či skupinové terapie. Za pomoci těchto aktivit může postupným a vytrvalým tlakem dojít ke změnám v hodnotové orientaci odsouzeného a k potlačování nežádoucích projevů chování. (Jůzl, 2017)

4.1.4. Zájmové aktivity

Prostřednictvím zájmových aktivit je snaha působit na dosažení změn v motivaci a získávání potřebných znalostí a dovedností u vězňených osob. Jejich smyslem je naučit se vhodným způsobem trávit volný čas a po propuštění navodit pozitivní změnu životního stylu. Zájmové aktivity lze rozdělit na esteticko-výchovné (např. aktivity zaměřené na ruční tvoření, chovatelství, hudební aktivity, četba knih či sledování TV) a na aktivity sportovní a tělovýchovné (např. kondiční cvičení, ping-pong či míčové hry). Práce s odsouzenými ve volném čase může mít i tyto cíle: (Hála, 1999)

- udržení fyzického a duševního zdraví odsouzených,
- překonání či eliminace negativních důsledků prizonizace a dalších vlivů vězeňského prostředí,
- zajištění bezproblémového výkonu trestu odnětí svobody, jedná se o prevenci mimořádných událostí jako reakcí na uvěznění,
- regeneraci pracovních sil,
- odreagování a změna emočního rozpoložení odsouzených
- sportovní aktivity mohou přispívat ke snížení agresivního chování.

4.1.5. Utváření vnějších vztahů

Cílem těchto aktivit, které se zaměřují na vnější vztahy, je snaha o vytváření, udržování a posilování vztahů s rodinou či blízkými mimo věznicí. Tyto aktivity přispívají k uspokojování základních psychických potřeb odsouzených.

4.2. Minimální program zacházení

Minimální program zacházení se stanovuje odsouzeným s nízkými riziky a je charakterizován menší mírou odborné intervence. Zaměřuje se především na aktivity pracovní a zájmové. Aktivity bývají v rozsahu přibližně 20 hodin týdně a jejich garantem je speciální pedagog.

Jůzl (2017) uvádí, že minimální program zacházení zahrnuje většinou následující aktivity:

- *pracovní činnosti pro věznicí,*
- *sebeobslužné činnosti (teorie a praxe praní, žehlení, údržba oděvu, domácí práce aj.),*
- *sociální dovednosti související s bezproblémovým životem,*
- *právní minimum,*
- *základy zdravotvědy a hygieny,*
- *tělovýchovné činnosti,*
- *možnost uplatňování své případné záliby.*

4.3. Zpracování programu zacházení

Dle Hály (2006) by měl program zacházení obsahovat časově rozvržený sled vhodných činností sledujících dosažení žádoucích cílů, tj. pozitivních změn v chování a osobnosti odsouzeného. Změny by měly přijít alespoň v oblastech práce, vzdělávání, v aktivitách ve volném čase a terapii nebo poradenství. Při zpracování programu zacházení je nutné dodržovat spoustu zásad, aby byl program zacházení co nejúčinnější a byly tak naplněny jeho hlavní cíle.

Mezi zásady zpracování programu zacházení patří: (Sochůrek, 2007)

- *individuální přístup – respektování osobnosti a individuálních zvláštností odsouzeného,*
- *motivace – pokud má odsouzený rodinu, lze zvolit jako motivaci snahu o podmíněně propuštění a brzký návrat k rodině,*
- *přiměřenost – na vězně lze klást jen takové požadavky, které jsou přiměřené jeho rozumovým schopnostem, vzdělání a vůli,*
- *komplexnost – vytvoření určitých návyků a postojů, respektive jejich korekce a náprava,*
- *zpětná vazba – pozorování vězně, pohovory s ním, informace o návštěvách, jeho projevy v kolektivu, při psychoterapii apod.,*
- *cílevědomost – program musí směřovat k jasně stanovenému a přiměřenému cíli s ohledem na osobnost odsouzeného,*

- systematická – působení musí být realistické a pro vězně srozumitelné,
- soustavnost – působení v rámci programu musí být v co nejdelším časovém úseku, aktivity spolu musí souviset a musí směřovat k vytyčenému cíli,
- perspektivnost – vězeň nesmí mít pocit samoučelnosti a zmaru.

4.4. Specifické skupiny vězňů a zacházení s nimi

Ve výkonu trestu můžeme najít spoustu jedinců, kteří trpí závažnými poruchami chování, poruchami osobnosti, sexuálními deviacemi, mají snížený intelekt, či různé jiné problémy. Pro tyto skupiny vězňů jsou zřízeny samostatné věznice, specializované oddíly nebo se s nimi alespoň specializovaně zachází.

Do specializovaných pracovišť pro specifické skupiny vězňů patří například: (Vyhláška č. 345/1999 Sb., §82–§100a – výkon trestu u některých skupin odsouzených)

Výkon trestního opatření odnětí svobody u mladistvých – slouží k výkonu trestu mladistvých ve věku 15–18 let, nebo pro ty, kteří překročili 18. rok věku, ale v této věznici dokončí svůj trest.

Výkon trestu odsouzených žen – specifika zacházení spočívají v tom, že ženy mají dle Černíkové (2002) nízký práh emotivní vzrušivosti, jsou náchylnější k patickým afektům a hysteroidním výbuchům.

Výkon trestu u matek nezletilých dětí – odsouzená matka může mít u sebe ve výkonu trestu dítě do věku 3 let.

Výkon trestu odsouzených s poruchami duševními a s poruchami chování – pro vězně chovající se agresivně k sobě nebo svému okolí a mohou být i jinak nebezpeční. Cílem umístění na toto oddělení je tlumení negativních projevů zejména pracovní terapií, individuální nebo skupinovou psychoterapií aj.

Výkon trestu odsouzených trvale pracovní nezařaditelných – trvale pracovní nezařaditelným je odsouzený, „*který je starší 65 let, pokud sám nepožádá o zařazení do práce, odsouzený, který byl uznán invalidním ve třetím stupni, ledaže sám požádá o zařazení do práce a jeho pracovní schopnost takovéto zařazení připouští, nebo odsouzený, jehož zdravotní stav neumožňuje trvalé pracovní zařazení.*“ (Zákon č. 169/1999 Sb., §69)

Výkon doživotního trestu – pro odsouzené s uloženým doživotním trestem.

Výkon ochranného léčení během výkonu trestu – ochranné léčení může probíhat ústavní formou (stacionární péče ve zdravotnických zařízeních VS ČR) či formou ambulantní (ve zdravotnických zařízeních VS ČR, případně u jiného poskytovatele zdravotnických služeb).

Výkon trestu velmi nebezpečných odsouzených – většina odsouzených je umístěna do oddílu se zesíleným stavebně technickým zabezpečením.

Výkon trestu u odsouzených cizinců – u této skupiny vězňů je třeba brát ohled na odlišné kulturní, stravovací i společenské návyky a větší či menší jazykovou bariéru. (Sochůrek, 2007)

V současnosti se v některých věznicích můžeme setkat i s dalšími typy specializovaných oddílů. Může to být například oddíl specializovaný pro výkon trestu odsouzených příslušníků bezpečnostních sborů, vojáků z povolání a strážníků obecní policie či specializovaný oddíl pro výkon trestu těhotných a matek dětí do jednoho roku věku.

4.5. Kázeňská pravomoc

Speciální pedagog je jedním z pověřených pracovníků, kteří mají **pravomoc uložit kázeňský trest** za nedodržování povinností odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody. Každý uložený kázeňský trest nejprve prochází kázeňským řízením, ve kterém se prošetřuje, zda došlo ke kázeňskému přestupku či nikoliv. Odsouzený má v tomto případě právo se k dané věci vyjádřit. Mezi další pracovníky vězeňské služby, kteří mají kázeňskou pravomoc, patří vychovatel, vedoucí oddělení výkonu trestu, ředitel věznice a generální ředitel.

Dle NGR č.23/2020 (o kázeňském řízení u obviněných a odsouzených) má speciální pedagog pracující s odsouzenými ve VTOS právo ukládat tyto **kázeňské tresty**:

- *důtku,*
- *snížení kapesného nejvýše o jednu třetinu až na dobu dvou kalendářních měsíců,*
- *propadnutí věci,*
- *zákaz přijetí jednoho balíčku v kalendářním roce,*
- *pokuta až do výše 2 000 Kč,*
- *umístění do uzavřeného oddílu až na 14 dnů, s výjimkou doby stanovené k plnění určených úkolů programu zacházení,*
- *celodenní umístění do uzavřeného oddílu až na 10 dnů,*
- *odnětí výhod vyplývajících z předchozí kázeňské odměny.*

Kázeňská pravomoc nezahrnuje pouze ukládání trestů. V kompetenci speciálního pedagoga, a dalších výše zmíněných pracovníků s udělenou kázeňskou pravomocí, je mimo jiné i **ukládání odměn**. Odměny se ukládají v případě, kdy odsouzený svým chováním a jednáním

projevuje odpovědný přístup k plnění zadaných povinností a spolupracuje při naplňování účelu výkonu trestu.

Dle NGR č.23/2020 (o kázeňském řízení u obviněných a odsouzených) má speciální pedagog právo udělovat tyto **odměny**:

- *pochvalu,*
- *mimořádné zvýšení doby trvání návštěv během jednoho kalendářního měsíce až na 5 hodin,*
- *povolení jednorázového nákupu potravin a věcí osobní potřeby odsouzenému, který jinak tyto nákupy nemůže provádět,*
- *zvýšení kapesného nejvýše o jednu třetinu na dobu dvou kalendářního měsíce,*
- *rozšíření osobního volna na sportovní, kulturní nebo jiné zájmové aktivity až na dobu 1 měsíce,*
- *věcnou nebo peněžitou odměnu až do výše 300 Kč.*

V roce 2019 došlo k úpravě v katalogu prací. Oficiálně se nyní tato profese jmenuje „**pracovník odborného zacházení ve vězeňství – speciální pedagog**“. Cílem této změny je odlišit školního speciálního pedagoga a speciálního pedagoga ve vězeňství, jelikož náplň práce těchto pracovníků je rozdílná.

5 Historie vězeňství v ČR

Celá tato kapitola se zabývá tím, jak vypadal systém vězeňství minulých století a jaké důležité mezníky v této době nastaly. Sochůrek (2007) uvádí, že moderní dějiny vězeňství na území Čech, Moravy a Slezska se až do samostatného vzniku Československa vyvíjely převážně v souladu s dějinami Habsburské monarchie, jejíž součástí byly právě i české země. Marie Terezie se v té době zasloužila o to, aby se při výslechu přestala používat metoda mučení.

V době 19. století byly zavedeny tři stupně výkonu trestu odnětí svobody: (Mezník, 1995)

- 1) **Těžký žalář** – určen pro nejtěžší zločince a odpůrce politické monarchie. Odsouzení byli umístěni do pološerých cel bez přístupu denního světla. Dostávali jen vodu a chléb a v pase byli přikováni ke zdi. V českých zemích bylo takové vězení na hradu Špilberk.
- 2) **Tuhé vězení** – určeno pro recidivisty, kteří spáchali méně závažné trestné činy. Vězni měli na nohách okovy, stravu měli ale výrazně bohatší než v těžkém žaláři a cely byly osvětleny.
- 3) **Obyčejné vězení** – určeno pro odsouzené ke krátkým trestům. Vězni neměli na nohách okovy, denně dostávali teplou stravu a mohli přijímat návštěvy příbuzných. Většina těchto vězení byla přímo v budovách soudů.

Významnou postavou v historii českého vězeňství byl páter **František Josef Řezáč** – kněz, pedagog a vlastenec, který v 19. století působil ve věznicích. Ten věřil především v moc výchovy a vzdělání a přisuzoval tak při nápravě zločinců významnou roli učiteli, který měl na odsouzené působit z výchovného hlediska. (Sochůrek, 2007)

Po vzniku samostatného Československa došlo k velkému rozmachu vězeňství – byly zavedeny moderní prvky a přístupy. V této době docházelo k vedení vězňů k osobní hygieně, vězni dostávali práci pro veřejný sektor, potřeby věznic nebo mohli pracovat i pro soukromé potřeby dozorců a jejich rodin. Při některých věznicích měli vězni možnosti vyučit se řemeslu (švec, zahradník, tkalcovství). Dále se zavedlo tzv. „kulturně mravní působení na vězně“, v rámci něhož docházeli do věznic lektori, kteří přednášeli historii, zdravotědu a různé zajímavosti. Vězni mohli neomezeně odesílat dopisy a přijímat návštěvy v intervalech 14 dnů až 6 týdnů. Tento vývoj přerušila doba nacistické okupace. Od roku 1948 vězení sloužila nejen k izolaci kriminálních pachatelů, ale byli zde ve velkých počtech umisťováni lidé odsouzení za tzv. politické delikty a odpůrci režimu. (Sochůrek, 2007)

Černíková (2002) uvádí, že v tomto roce došlo ke zřízení táborů nucených prací, které sloužily jako improvizovaná vězeňská zařízení s nevyhovujícím ubytovacím a hygienickým zázemím.

V roce 1965 byl vydán **zákon o výkonu trestu odnětí svobody č. 59/1965 Sb.**, který přinesl velký pokrok. Jak uvádí Černíková (2002), byla zrušena „*třídně politická diferenciacce odsouzených a byla zavedena diferenciacce podle kriminální narušenosti vězňených, o které rozhodl soud.*“ V této době přišli do věznic pedagogové, psychologové a více se dbalo na kulturně výchovnou práci s vězni. Také se výrazně zkvalitnila lékařská péče pro odsouzené. (Sochůrek, 2007)

V roce 1966 byl v Praze zřízen **Výzkumný ústav penologický**, který sloužil jako výzkumný ústav tehdejšího Sboru nápravné výchovy ČSR. Ústav se zabýval studiem osobnosti vězňeného pachatele a možnostmi jeho nápravy. V roce 1980 byl z důvodu rušení neefektivních pracovišť Penologický ústav zrušen tehdeším ministrem spravedlnosti.

Po roce 1989 byla provedena analýza nedostatků československého vězeňství spojená s porovnáním se Standardními minimálními pravidly, Evropskými vězeňskými pravidly, Listinou základních práv a svobod a dalšími mezinárodními předpisy a úmluvami. Dále bylo provedeno srovnání s vězeňskými systémy evropských zemí – na základě toho byla zpracována koncepce rozvoje českého vězeňství, jejímž cílem bylo vytvoření vězeňského systému jako speciální formy sociální služby. (Sochůrek, 2007)

V dnešní době mezi jednotlivými státy stále existuje spousta rozdílů v zacházení s vězni, i když téměř většina ekonomicky rozvinutých zemí se řídí mezinárodními úmluvami o vězeňství.

5.1. Mezinárodní úmluvy o zacházení s vězňenými

Jak již bylo zmíněno výše, většina států se při zacházení s odsouzenými, řídí mezinárodními úmluvami o vězeňství. Mezi tyto úmluvy patří např. Standardní minimální pravidla OSN pro zacházení s vězňenými nebo Evropská vězeňská pravidla (EVP).

5.1.1. Standardní minimální pravidla OSN pro zacházení s vězňenými osobami (Pravidla Nelsona Mandely)

Znalost Standardních minimálních pravidel OSN, od roku 2015 nazývaných Pravidla Nelsona Mandely, je nezbytná pro pracovníky Policie ČR a pro příslušníky a zaměstnance Vězeňské služby ČR. Dle Černíkové (2002) Standardní minimální pravidla OSN pro zacházení

s vězňenými zahrnují požadavek ne jejich uplatňování bez: „*jakékoliv diskriminace z důvodů rasových, barvy pleti, pohlaví, jazyka, náboženství, politického přesvědčení, národnostního a sociálního původu, majetkového nebo rodinného postavení.*“

Černíková (2002) dále uvádí, že tyto pravidla:

- Představují minimální předpoklady, které OSN přijala jako žádoucí pro zacházení s vězni zvláště v souvislosti s omezováním svobody ve věznici,
- jsou projevem morálních a filozofických hodnot vztahujících se k člověku a jeho životu,
- přispívají k respektování ochrany základních práv osob nacházejících se v detenci,
- přispívají k sjednocení základního nezbytného standardu věznic a zacházení s vězněnou osobou, které by měly být dodrženy v každém členském státě.

Dále jsou v úmluvě uvedeny požadavky např. na registraci vězňů při příjmu do věznic, diferenciaci vězňů dle pohlaví, věku kriminální kariéry, požadavky na ubytování, lékařskou péči, možnosti pohybu aj. (Sochůrek, 2007)

V roce 2015 byla schválena revize těchto pravidel a zároveň jejich přejmenování nově na Pravidla Nelsona Mandely. Změny v pravidlech se týkají především těchto oblastí: „*respekt k důstojnosti, přístup k právní pomoci, ochrana zranitelných skupin, vyšetřování úmrtí a mučení, disciplinární prostředky a tresty, zdravotní služby*“. (Ochránce, 2022)

5.1.2. Evropská vězeňská pravidla (EVP)

Evropská vězeňská pravidla představují další významný dokument pro ČR jako členský stát Evropské unie.

Základními principy Evropských vězeňských pravidel jsou: (Sochůrek, 2007)

- Se všemi osobami zbavenými svobody bude zacházeno tak, aby byla respektována jejich lidská práva,
- život ve vězení se musí co nejvíce přibližovat pozitivním aspektům života na svobodě,
- výkon trestu odnětí svobody bude realizován tak, aby umožnil osobám zbaveným svobody jejich opětovné začlenění do společnosti,
- ve všech věznicích budou probíhat pravidelné inspekce a nezávislé kontroly, aj.

V roce 2020 Výbor ministrů Rady Evropy přijal revizi EVP, která probíhala současně s výše zmíněnou aktivitou OSN. Tématem změn byla například samovazba, věznění žen a cizinců či používání donucovacích prostředků. (Ochránce, 2022)

6 Vězeňská služba České republiky

Tato kapitola pojednává o Vězeňské službě České republiky, která je zřízena podle zákona č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční stráží České republiky, ve znění pozdějších předpisů. Vězeňská služba ČR je podřízena Ministerstvu spravedlnosti ČR, jež je ústředním orgánem státní správy pro vězeňství a plní ve vztahu k vězeňství funkci zřizovatele. (Sochůrek, 2007)

Jak uvádí Sochůrek (2007) „*Vězeňská služba zajišťuje výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a v rozsahu stanoveném zákonem ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví a správě soudů a při činnostech státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti ČR.*“

Dále bude v této kapitole představena Vazební věznice v Liberci, která slouží jak pro výkon vazby, tak pro výkon trestu odnětí svobody. Tuto věznici jsem zvolila z toho důvodu, že jsem měla možnost ji osobně v rámci praxe navštívit a zároveň měla být jednou z věznic, ve které měl probíhat průzkum mezi odsouzenými. Kvůli zhoršené pandemické situaci v ČR v roce 2021 nebyl nakonec průzkum mezi odsouzenými v této věznici umožněn.

6.1. Struktura Vězeňské služby ČR

Vězeňská služba ČR se dělí na vězeňskou stráž, justiční stráž a správní službu. Vězeňská stráž střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu vazby a ve výkonu trestu odnětí svobody, střeží věznice, vazební věznice a při této činnosti zajišťuje stanovený pořádek a kázeň na uvedených místech. Justiční stráž zajišťuje pořádek a bezpečnost v budovách soudů a státních zastupitelství a v jiných místech činnosti soudů a Ministerstva spravedlnosti ČR. Správní služba rozhoduje ve správním řízení podle všeobecně platných právních předpisů a zabezpečuje organizační, ekonomickou, výchovnou a další odbornou činnost. (Sochůrek, 2007)

6.2. Organizační jednotky Vězeňské služby ČR

Na následujícím obrázku lze vidět množstevní zastoupení jednotlivých organizačních jednotek VS ČR. Jedná se o detenční ústavy, vazební věznice, věznice, generální ředitelství, akademii a střední odborné učiliště, které slouží jako vzdělávací instituce pro osoby ve výkonu vazby nebo ve výkonu trestu odnětí svobody.

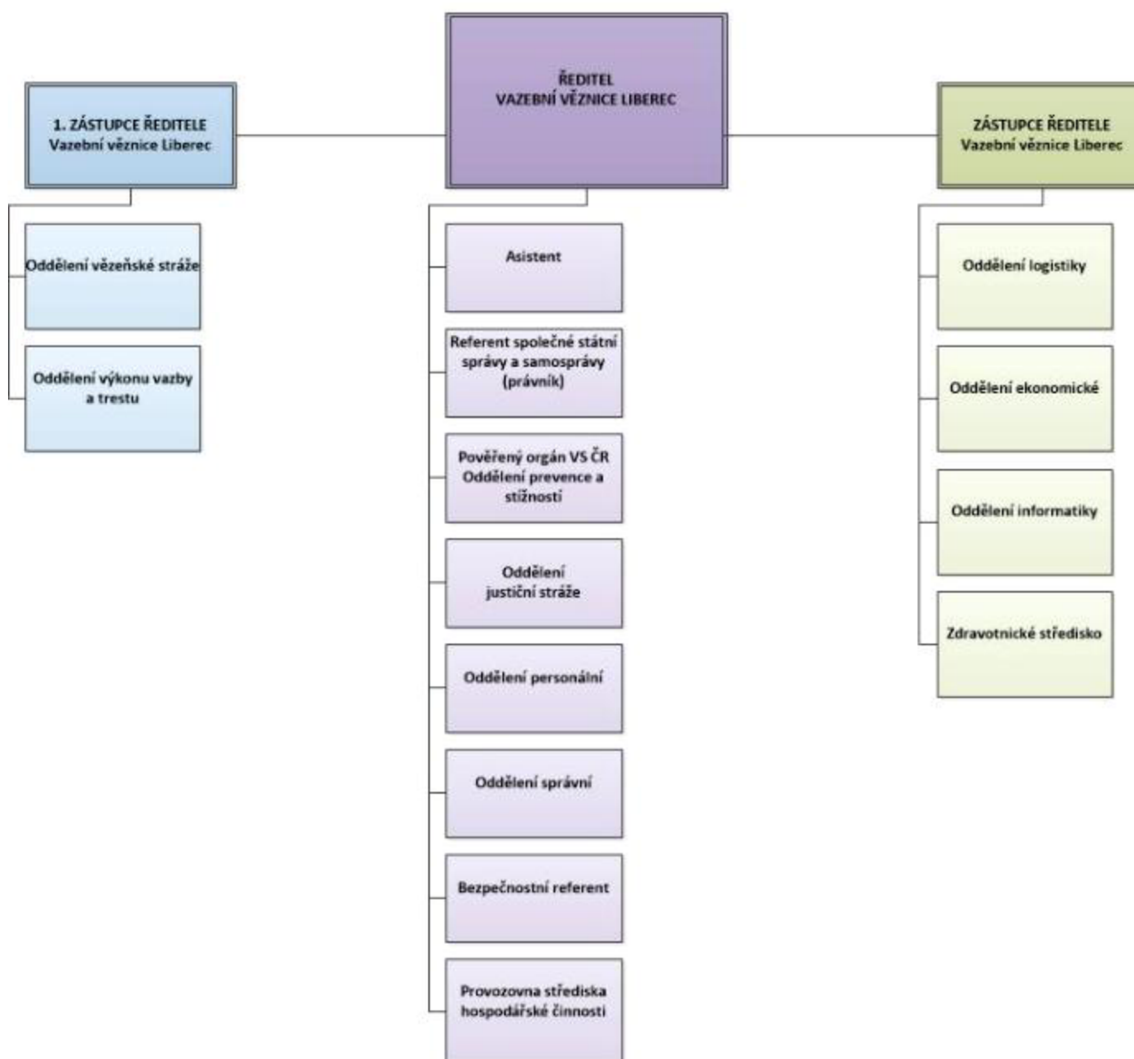

Obrázek č. 1 Organizační jednotky (VS ČR, 2021)

6.3. Vazební věznice Liberec

Vazební věznice v Liberci byla postavena v toskánském slohu v roce 1877. (VS ČR, 2021) uvádí, že Vazební věznice v Liberci „v minulosti sloužila pouze k účelu výkonu vazby, dnes je vazební věznice detenčním zařízením jak pro výkon vazby, tak pro výkon trestu odnětí svobody.“ Na základě této změny byla potřeba navýšení ubytovací kapacity, proto prošla věznice rekonstrukcí, jejímž výsledkem je historická budova s moderním vybavením, které odpovídá současným vysokým nárokům. V současnosti tvoří ubytovací kapacitu 101 míst na oddělení výkonu vazby a 259 míst na oddělení výkonu trestu. Provoz věznice zajišťují jednotlivá oddělení, která můžeme vidět na obrázku níže. Na bezpečnosti, vnější i vnitřní, se podílí zejména oddělení vězeňské a justiční stráže, které také zajišťuje všechny eskorty. S ohledem na polohu věznice, která se nachází v blízkosti centra Liberce, je bezpečnost velikou prioritou. S rostoucími nároky dnešní doby narůstají trestné činy páchané narušenými osobami, které vyžadují odlišný přístup. Z toho důvodu byl v liberecké věznici vybudovaný specializovaný oddíl pro odsouzené s duševní poruchou či poruchou chování, kteří jsou umístěni do věznice s dozorem. (VS ČR, 2021)

ORGANIZAČNÍ STRUKTURA VAZEBNÍ VĚZNICE LIBEREC

Obrázek č. 2 Organizační struktura vazební věznice Liberec (VS ČR, 2021)

(VS ČR, 2021) uvádí, že „v současné době je kladen velký důraz na kvalifikaci zaměstnanců. Z toho důvodu je téměř nemožné zaměstnat někoho bez minimálně úplného středního vzdělání. Práce s obviněnými a odsouzenými je psychicky velice náročná, proto je také kladen důraz na výchovu a celoživotní vzdělávání vězeňského personálu.“ Součástí vzdělávání jsou povinné odborné kurzy, které pořádá zejména Akademie VS ČR ve Stráži pod Ralskem. Tým vazební věznice tvoří speciální pedagogové, psychologové, sociální pracovníci, vychovatelé a pedagogové volného času, kteří pro odsouzené připravují různé volnočasové aktivity. Odsouzení mají téměř na každém oddělení k dispozici kulturní místnost. Dále je ve věznici pohovorová místnost sloužící k individuálním pohovorům a výuce jazyků.

Cílem aktivit je smysluplné trávení času a snaha omezit tím patologické jevy ve věznici. (VS ČR, 2021)

Každému odsouzenému je vytvořen individuální program zacházení, který obsahuje typy aktivit, které byly zmíněné v předešlých kapitolách. Ve vzdělávacím programu je kromě výuky cizího jazyka zahrnut i například kurz přírodních a historických zajímavostí, dluhové poradenství, sociálněprávní poradenství, základy finanční gramotnosti aj. V rámci speciálně výchovných aktivit se psychologové zaměřují na individuální terapii dle aktuálních potřeb odsouzených, terapeuti se zaměřují například na dramaterapii, muzikoterapii či na skupinovou terapii. Při zájmových aktivitách převládá práce v keramické dílně, sportovní aktivity, kondiční cvičení a práce s počítačem. Při práci s odsouzenými je snaha vytvořit takové podmínky, aby měli odsouzení co nejjednodušší návrat do běžného života. Proto důležitou složkou práce s nimi je i jejich zaměstnávání. Při již zmíněné rekonstrukci došlo k vytvoření pracovišť, která jsou součástí objektu věznice, a je zde v současné době zaměstnáváno zhruba 30 odsouzených. Další několik desítek odsouzených pracuje ve vnějších nestřežených pracovištích nebo na pracovištích s volným pohybem. Průměrná zaměstnanost odsouzených je přibližně 80%. (VS ČR, 2021)

VS ČR (2021) dále uvádí, že *„Odsouzení jsou zaměstnáváni v souladu se zákonem č.169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a odměňování dle nařízení vlády č. 365/1999 Sb., o výši a podmínkách odměňování odsouzených osob zařazených do zaměstnání ve výkonu trestu odnětí svobody.*

7 Zákony a vyhlášky vztahující se k výkonu trestu odnětí svobody

V České republice se k výkonu trestu odnětí svobody vztahují dva důležité legislativní dokumenty, o kterých bude pojednávat tato kapitola. Prvním z nich je zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a změně některých souvisejících zákonů. Druhým dokumentem je vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody.

Fischer (2006) ve své publikaci uvádí, že trest odnětí svobody, který je společenskou sankcí za prokázané delikventní jednání, představuje velmi závažný životní zlom hlavně pro prvotrestaného a prvovězňného jedince. Účelem trestu je sice ochrana společnosti a odstrašení odsouzeného od další kriminální činnosti, ale způsob zacházení s odsouzenými má mít sociálně korektivní účinek a humánní principy.

7.1. Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

Tento zákon, který nabyl účinnosti 1. 1. 2000, je stěžejním legislativním dokumentem vztahujícím se k výkonu trestu odnětí svobody. Tento zákon se dělí do pěti částí, kdy to podstatné je zmíněno v první části, která se věnuje přímo výkonu trestu. Celá tato část zákona se dále dělí do šesti hlav, které jsou zaměřeny na následující:

- **HLAVA I (Obecná ustanovení)** – tato hlava zákona se věnuje především organizaci výkonu trestu. Je zde uvedeno, jakým způsobem se odsouzení do výkonu trestu přijímají, kteří odsouzení se umísťují odděleně od ostatních, jaké máme typy věznic aj.
- **HLAVA II (Práva odsouzených)** – celá tato hlava zákona se věnuje odsouzeným. Je zde stanoveno, jaká mají odsouzení práva a zároveň i povinnosti.
- **HLAVA III (Zacházení s odsouzenými)** – v této hlavě zákona je stanoveno, jakým způsobem se s odsouzenými zachází. Jsou zde zmiňovány programy zacházení i případné přerušení trestu. Lze zde najít i ukládání trestů a udělování odměn, které bylo zmíněno v předešlé kapitole.
- **HLAVA IV (Odlišnosti výkonu trestu u některých skupin odsouzených)** – tato hlava zákona zmiňuje výkon trestu mladistvých, odsouzených žen a matek, cizinců a jiných specifických skupin odsouzených.

- **HLAVA V (Podmíněné propuštění a propuštění z výkonu trestu)** – tato hlava zákona se věnuje podmíněnému propuštění, důvody podmíněného propuštění a je zde zmíněna i funkce výstupního oddílu, který může být ve věznicích zřízen.

7.2. Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

Tato vyhláška vydaná Ministerstvem spravedlnosti, která nabíla účinnosti 1. 1. 2000, specifikuje řád výkonu trestu odnětí svobody. Jsou zde specifikovány všechny důležité informace pro chod věznice, výkon trestu a práci s odsouzenými.

Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, stanovuje následující:

- Přijímání, umístování, přemístování a propouštění odsouzených,
- zajišťování práv odsouzených a jejich sociálního postavení,
- realizaci programu zacházení a zaměstnávání odsouzených,
- zajišťování pořádku a bezpečnosti v místech výkonu trestu,
- prostředky k dosažení pořádku a kázně,
- účast nestátních subjektů na naplňování účelu trestu,
- výkon trestu ve věznici pro místní výkon trestu,
- výkon trestního opatření odnětí svobody u mladistvých,
- výkon trestu u odsouzených žen,
- výkon trestu odsouzených trvale pracovně nezařaditelných,
- výkon trestu odsouzených s poruchami duševními a poruchami chování,
- výkon doživotního trestu,
- výkon trestu odsouzených cizinců,
- výkon ochranného léčení během výkonu trestu,
- výkon trestu velmi nebezpečných odsouzených.

Empirická část

Empirická část této práce se zabývá průzkumem mezi odsouzenými, se kterými speciální pedagogové ve vězeňských systémech pracují. Podnět k tvorbě této bakalářské práce vznikl v návaznosti na návštěvu Vazební věznice v Liberci a tím i prvním kontaktem s odsouzenými a speciálním pedagogem působícím v tomto zařízení. Speciální pedagogové ve věznicích jsou nepostradatelnými pracovníky, kteří se podílejí na přímé práci s odsouzenými, která je důležitá pro opětovné začlenění do společnosti po ukončení výkonu trestu odnětí svobody. Správné působení na odsouzené jedince a jejich smysluplné zaměstnávání může výrazně snížit šanci recidivy a zároveň zvýšit šanci na lepší život po opuštění věznice. Z tohoto důvodu se empirická část zabývá možnostmi a využíváním aktivit odsouzenými ve vězeňských systémech České republiky, ať už v rámci programu zacházení, který je každému odsouzenému vytvořen, nebo mimo něj.

8 Cíl bakalářské práce

Cílem této bakalářské práce je popsat úlohu a roli speciálního pedagoga ve vězeňství a při práci s lidmi ve výkonu trestu odnětí svobody.

Hlavním účelem této práce je představit roli speciálního pedagoga ve školství a ve vězeňství, kde práce speciálního pedagoga může být pro spoustu lidí velkou neznámou. Na základě toho je v této práci představen rozdíl mezi těmito dvěma odvětvími a zároveň podrobněji představena práce, kterou speciální pedagogové ve věznicích vykonávají. Vzhledem k tomu, že speciální pedagog vytváří každému odsouzenému program zacházení, který obsahuje různé druhy aktivit zmíněných v předešlých kapitolách, podílí se tak na snaze odsouzené úspěšně resocializovat do společnosti. Pro lepší seznámení s aktivitami poskytovanými věznicemi byl vytvořen dotazník, který má za cíl zjistit, jaké mají odsouzení ve výkonu trestu odnětí svobody možnosti aktivit v rámci programu zacházení i mimo něj a zda tyto možnosti využívají. Cílem celého dotazníkového šetření bylo také zjistit, jaké aktivity ve věznicích odsouzeným chybí, a zda by bylo reálné některé z těchto aktivit do věznic zavést.

K tomu, aby bylo možné získat přesnější vhled do uzavřeného systému vězeňství, byla použita kvantitativní metoda průzkumu, která byla později vyhodnocena jako správná. Z důvodu pandemické situace v roce 2021 by bylo obtížné až zcela nemožné získávat z věznic informace jiným způsobem než tímto. Dotazníky byly rozesílány prostřednictvím emailových schránek speciálním pedagogům pracujícím ve věznicích České republiky.

8.1. Formulované otázky průzkumu

Za účelem provedení průzkumu byly stanoveny následující průzkumné otázky:

1. Jakých konkrétních aktivit se odsouzení mohou účastnit v rámci programu zacházení?
2. Účastní se odsouzení dobrovolných zájmových aktivit a je tato nabídka aktivit ve věznicích dostačující?
3. Jaké aktivity odsouzeným ve věznicích chybí a bylo by reálné některé z těchto aktivit do věznic zavést?

8.2. Použitá metoda průzkumu

Z důvodu získání většího množství dat byla při tvorbě empirické části použita kvantitativní metoda průzkumu, která byla realizována pomocí dotazníkového šetření. Dotazníky byly rozeslány speciálním pedagogům působícím ve věznicích a vazebních věznicích na území České republiky, kteří následně dotazníky rozdali k zodpovězení mezi odsouzené muže i ženy příslušných věznic. Větší množství dat bylo potřebné pro objektivnější vzhled do vězeňského systému České republiky. Kvantitativní metoda sběru dat byla vyhodnocena jako správná z toho důvodu, že obecně realizování osobních setkání ve věznicích bývá náročné z důvodu potřebných schválení ze strany vedení jednotlivých věznic, natož v době pandemie, kdy byl vězeňský systém uzavřen veřejnosti. Nebylo tedy možné získávat data jiným způsobem, než právě dotazníkovým šetřením, které umožňovalo získat data nejrychlejším způsobem a v největším počtu respondentů.

Při získávání dat kvantitativní metodou je potřeba si uvědomit, že ačkoliv má spoustu výhod, mohou se objevit i jisté nevýhody. Jak už bylo zmíněno výše, největší výhodou je časová nenáročnost, neboť dotazník respondentům zabral přibližně jen 10 minut. Další výhodou, která byla zmíněna výše, je především to, že dotazníkové šetření umožňuje získání poměrně velkého množství dat a tím i přesnější pohled na danou problematiku. Při této metodě je ale nutné si uvědomit i jisté nevýhody, které mohou nastat. Viditelnou nevýhodou je například nemožnost vysvětlit a upřesnit dotazovanou otázku. Z toho důvodu musíme počítat s nepochopením otázky ze strany respondentů a tím i případným nezodpovězením. Při dotazníkovém šetření musíme brát ohled na to, že všechny otázky nemusí být zodpovězeny podle pravdy, s čímž jsem se během vyhodnocování dotazníků, které byly zodpovězeny odsouzenými, také setkala.

Dotazníkového šetření se dohromady zúčastnilo 83 odsouzených mužů i žen z věznic a vazebních věznic České republiky. Z počátku bylo obtížné získávání vyplněných dotazníků, neboť některé věznice České republiky v době pandemie neumožňovaly realizaci průzkumu mezi odsouzenými ani v rámci dotazníkového šetření. V době, kdy se pandemie v České republice trochu uklidnila, se povedlo získat dohromady 83 zodpovězených dotazníků. Toto množství je pro realizaci a vyhodnocení tohoto průzkumu naprosto dostačující a větší, než jsem si myslela, že se mi povede získat.

8.3. Průběh šetření

Dotazníky byly speciálním pedagogům příslušných věznic rozeslány prostřednictvím emailových schránek k vytisknutí a předání respondentům ve věznicích. Jejich následné vyplnění odsouzenými zajistili speciální pedagogové daných věznic. Vyplněné dotazníky mi byly oskenovány a zaslány zpět prostřednictvím emailové schránky, jedna z věznic zvolila možnost odeslání poštou.

K realizaci průzkumu bylo dohromady osloveno 10 věznic a vazebních věznic na území České republiky. Nejprve byli osloveni speciální pedagogové a po případném souhlasu byla zaslána oficiální žádost o realizaci průzkumu ředitelům jednotlivých věznic. Z celkového počtu 10 věznic byla realizace průzkumu z důvodu pandemické situace zamítnuta čtyřmi věznicemi. 6 ředitelů věznic umožnilo realizaci průzkumu formou dotazníkového šetření, které bylo následně zprostředkováno speciálními pedagogy. Dotazníky byly do jednotlivých věznic zaslány v průběhu dubna 2021, jejich navrácení trvalo do srpna 2021.

Průzkumu se zúčastnilo 20 respondentů z Věznice Mírov, 16 respondentů z Věznice Znojmo, 16 respondentů z Vazební věznice Teplice, 12 respondentů z Věznice Rýnovice, 11 respondentek z Věznice Světlá nad Sázavou a 8 respondentů z Věznice Stráž pod Ralskem. Dohromady se tedy jedná o 83 respondentů z řad odsouzených mužů i žen napříč různými věznicemi České republiky.

8.3.1. Popis zkoumaného vzorku

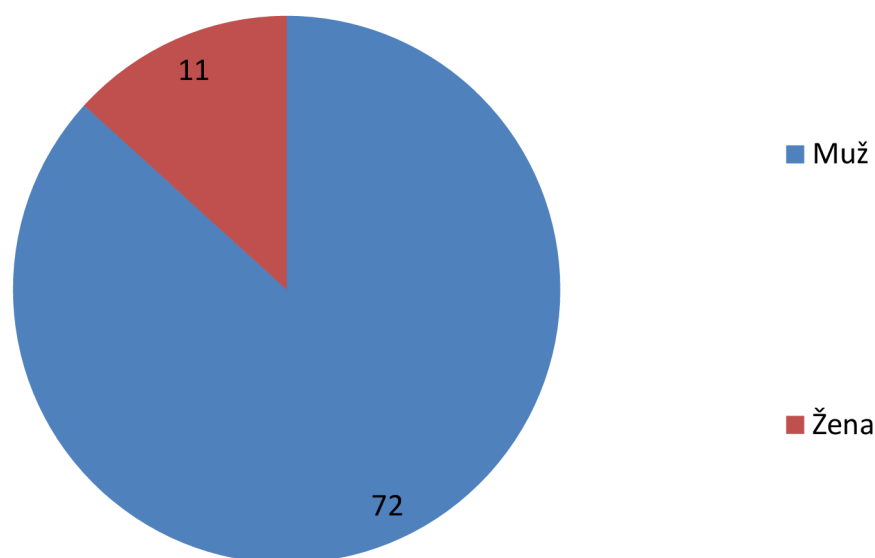
V této kapitole jsou shrnuty odpovědi 83 odsouzených respondentů na identifikační otázky týkající se pohlaví, věku, nejvyššího dosaženého vzdělání, důvodu výkonu trestu odnětí svobody a udělené délky trestu. Odpovědi jsou znázorněny prostřednictvím grafů či tabulek.

Otázka č. 1: „Jakého jste pohlaví?“

Cílem této otázky je zjistit poměr mužů a žen mezi dotazovanými respondenty. Vzhledem k tomu, že k realizaci průzkumu svolily pouze dvě věznice s umístěnými ženami ve výkonu trestu, je jasné, že poměr mužů vůči ženám je patrně vyšší. Vazební věznice Teplice do dotazníkového šetření zapojila pouze muže, proto ve výsledcích nejsou zahrnuty ženy, i přestože jsou zde umístěné. Všechny dotazované respondentky jsou z Věznice Světlá nad Sázavou.

Odsouzených žen je obecně ve výkonu trestu výrazně méně než odsouzených mužů. Ke dni 31. 01. 2022 bylo dle statistik Vězeňské služby ČR evidováno 17 526 odsouzených, z toho pouze 1451 odsouzených žen včetně mladistvých a chovankyň detenčních ústavů.

Výsledky poměru dotazovaných mužů a žen zobrazuje následující graf č. 1.

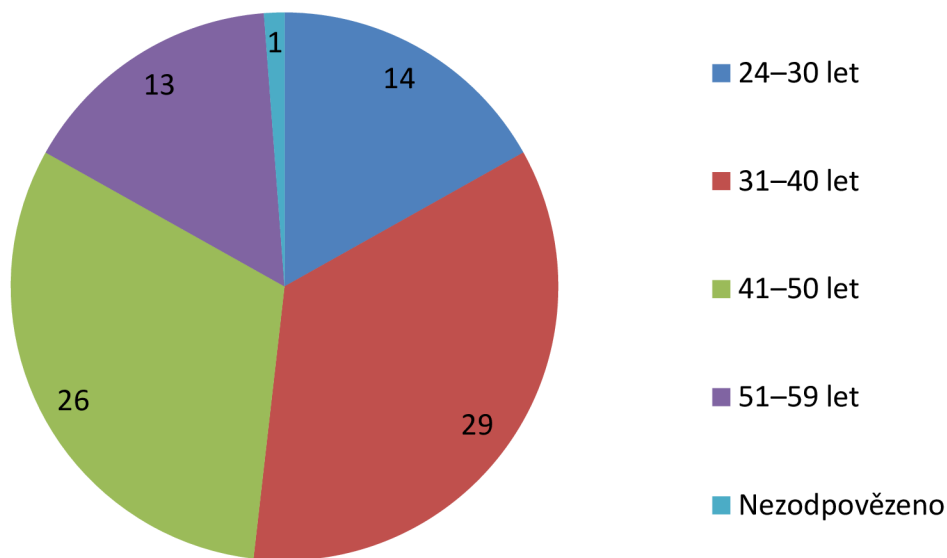
Graf č. 1 Pohlaví

Otázka č. 2: „Kolik je Vám let?“

V dotazníkovém šetření jsou nejpočetněji zastoupené věkové kategorie 31–40 let a 41–50 let. Z dotazníků bylo vyhodnoceno, že nejmladší dotazované ženě je pouhých 24 let, naopak nejstarší dotazované ženě je 48 let. Nejmladšímu dotazovanému muži bylo v době realizace průzkumu 25 let, nejstaršímu dotazovanému muži 59 let.

Nejpočetnější skupinu tedy tvoří odsouzení ve věku 31–50 let. Mladší skupiny nejsou tolik zastoupené, neboť v současnosti při méně závažné trestné činnosti soudy sahají spíše po alternativních trestech. Nejčastěji se jedná o podmínku, pokutu či uložení obecně prospěšných prací, až jako poslední variantou je výkon trestu odnětí svobody.

Pro zobrazení poměru věku respondentů byl vytvořen následující graf č. 2.

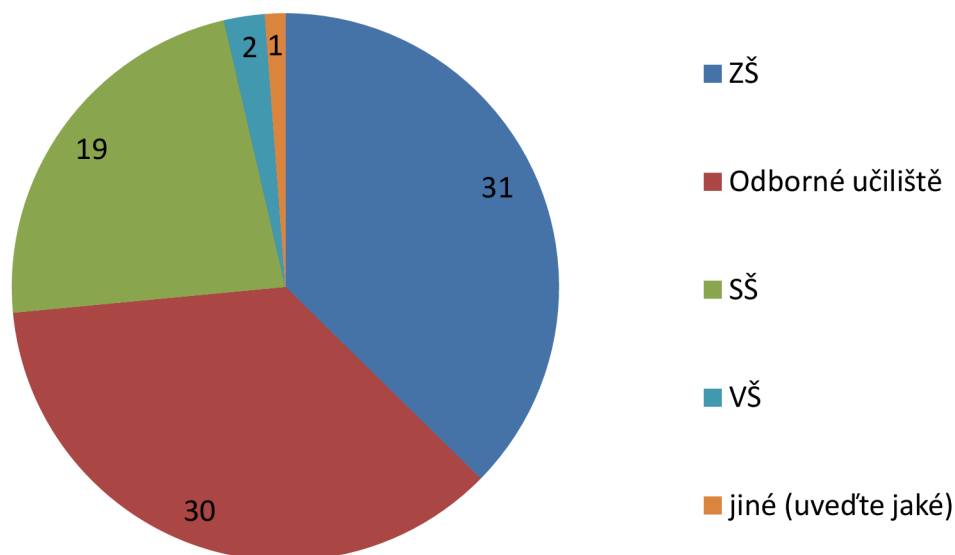

Graf č. 2 Věk

Otázka č. 3: „Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?“

Z odpovědí respondentů je zřejmé, že se do výkonu trestu dostávají nejčastěji jedinci s pouze ukončenou základní školou či odborným učilištěm. Obecně lze tedy říci, že do výkonu trestu nastupují odsouzení, kteří mají nižší stupeň vzdělanosti, a tím u nich vzniká vyšší riziko trestné činnosti, než u jedinců se středním či vyšším vzděláním. 3 z odsouzených respondentů uvedli vysokoškolské a postgraduální studium jako své nejvyšší dosažené, lze tedy hledat výjimky i mezi vysoce vzdělanými lidmi.

Úroveň dosaženého vzdělání mezi odsouzenými muži a ženami znázorňuje následující graf č. 3.

Graf č. 3 Nejvyšší dosažené vzdělání

Otázka č. 4: „Za jakou trestnou činnost jste ve výkonu trestu?“

Cílem této otázky bylo zjistit nejčastější příčiny nástupu do výkonu trestu. Odpovědi respondentů zahrnují spoustu druhů trestné činnosti, ovšem do dvou nejčetnějších skupin patří odsouzení za zprostředkování krádeží či loupežných přepadení a odsouzení za distribuci omamných a psychotropních látek. Tyto dvě nejčastější odpovědi pravděpodobně souvisí s předchozí otázkou o nejvyšším dosaženém vzdělání. Jedinci s nižším stupněm dosaženého vzdělání se potýkají s menší možností uplatnění na trhu práce, a tím i nedostatečnými finančními příjmy. Tento problém tedy může vést ke krádežím či získáváním financí prostřednictvím distribuce drog.

7 z 9 respondentů, kteří na otázku neodpověděli, měli v následující otázce uvedenou délku trestu 10 let a více, nebude se tedy jednat o zanedbatelné trestné činy. Zároveň jeden z dotazovaných uvedl, že se nedopustil žádné trestné činnosti a je tedy nevinný.

Odpovědi respondentů na tuto otázku jsou znázorněny v následující tabulce č. 2.

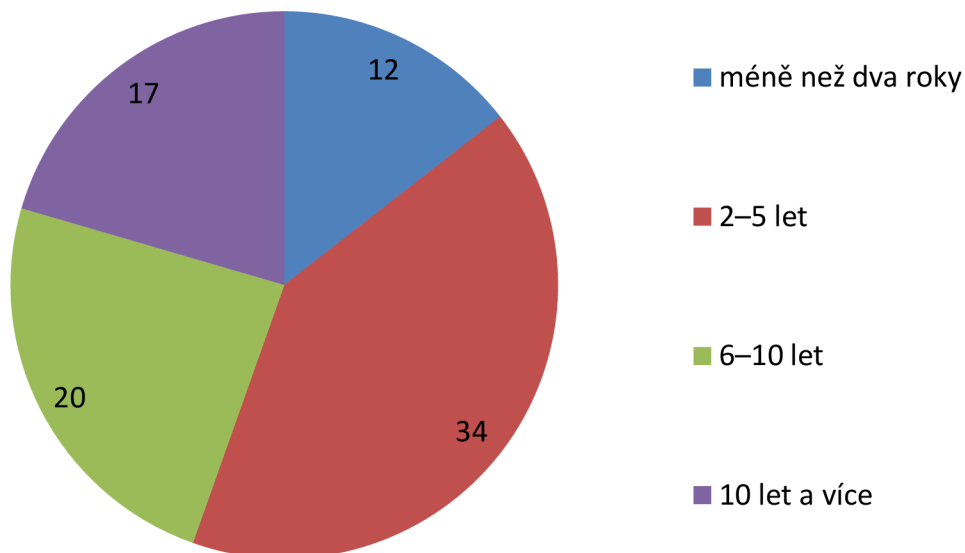
Tabulka č. 2 Důvody výkonu trestu odnětí svobody

Odpovědi respondentů	Počet odpovědí
Krádeže a loupežná přepadení	21
Distribuce omamných a psychotropních látek	10
Pokus o vraždu, vražda	9
Nezodpovězeno	9
Podvod	7
Ublížení na zdraví	6
Násilné trestné činy	4
Porušení podmínky	3
Znásilnění	3
Majetkové trestné činy	2
Zanedbání povinné výživy	2
Zpronevěra	1
Poškození cizí věci	1
Trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných	1
Maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání	1
Ohrožení pod vlivem návykové látky	1
Zákaz činnosti	1
Jsem nevinný	1
Celkový počet	83

Otázka č. 5: „Jaká je délka Vašeho trestu?“

V případě spáchání trestné činnosti hraje významnou roli charakter trestné činnosti, tedy o jakou trestnou činnost se jedná. Při spáchání méně závažné trestné činnosti bývá délka trestu výrazně nižší než v případě, kdy dotyčný spáchá závažnou trestnou činnost. Od stanovené délky trestu a tím i určení výše rizik v rámci zpracování komplexní zprávy tzv. SARPO, je následně stanovena míra intervence odsouzeného. Při závažné trestné činnosti bývá míra intervence vyšší a program zacházení ve větší míře obsahuje speciálně výchovné a vzdělávací aktivity. Jeden z odsouzených k této otázce uvedl, že mu byl uložen doživotní trest.

Odpovědi respondentů na tuto otázku jsou zobrazeny v následujícím grafu č. 4.

Graf č. 4 Délka uloženého trestu

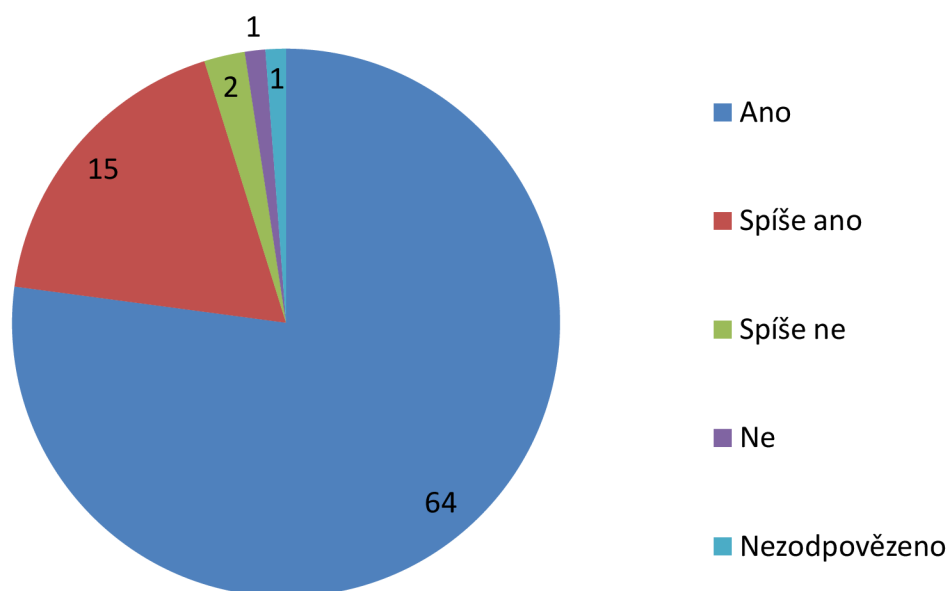
8.3.2. Získaná data a jejich interpretace

V této kapitole budou zpracována veškerá data získaná od respondentů prostřednictvím dotazníkového šetření. Otázky jsou zaměřeny na možnosti a využívání aktivit odsouzenými ve věznicích ČR, ať už v rámci programu zacházení, či mimo něj. Odpovědi na otázky mají sloužit k získání informací o tom, jaké možnosti odsouzení ve věznicích mají, a zda by bylo možné tyto možnosti ještě rozšířit.

Otázka č. 6: „Víte, co je program zacházení s odsouzenými a k čemu slouží? (Pokud ne, přeskočte na otázku č. 10)“

Z odpovědí na tuto otázku je zřejmé, že jsou odsouzení při nástupu do výkonu trestu seznámeni s tím, co je program zacházení s odsouzenými. Pouze tři respondenti uvedli, že spíše nevědí nebo nevědí, co je program zacházení a k čemu slouží.

Odpovědi respondentů na tuto otázku jsou znázorněny v grafu č. 5.

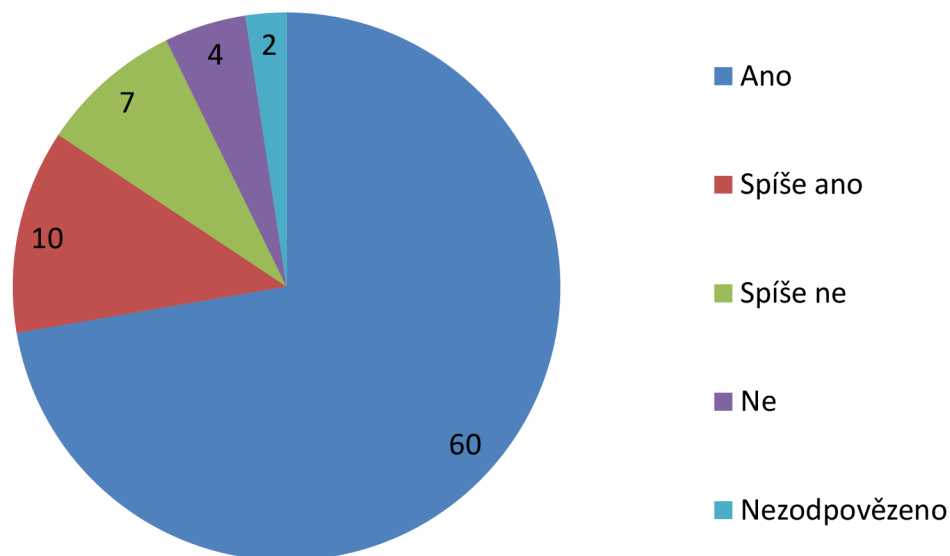

Graf č. 5 Povědomí odsouzených o tom, co je PZ a k čemu slouží

Otázka č. 7: „Byl/a jste seznámen/a s obsahem programu zacházení, který Vám byl ve výkonu trestu vytvořen?“

Cílem této otázky bylo zjistit, zda jsou odsouzení seznámeni s tím, co obsahuje program zacházení, kterým jim byl po nástupu do výkonu trestu vytvořen. 11 respondentů uvedlo, že nebyli seznámeni se svým programem zacházení, ačkoliv seznámení být museli. Každý odsouzený ve výkonu trestu podepisuje buď samotný program zacházení, nebo alespoň záznam s jeho seznámením.

Odpovědi na tuto otázku jsou znázorněny v grafu č. 6.

Graf č. 6 Seznámení s obsahem PZ

Otázka č. 8: „Jak často se účastníte aktivit v rámci programu zacházení?“

Cílem této otázky bylo zjistit, jak často se odsouzení účastní aktivit v rámci programu zacházení. V otázce nebyly specifikovány jednotlivé druhy aktivit, proto se jedná o účast na alespoň některých předepsaných aktivitách. Respondenti uvedli, že se nejčastěji předepsaných aktivit účastní v rozsahu 1x – 2x týdně. 17 respondentů uvedlo, že se neúčastní aktivit v rámci programu zacházení, i přestože každý odsouzený má nějaké aktivity předepsané.

Odpovědi na tuto otázku jsou znázorněny v následující tabulce č. 3.

Tabulka č. 3 Účast na aktivitách v rámci PZ

Varianta	Počet odpovědí
1 krát – 2 krát týdně	39
3 krát – 4 krát týdně	10
Vícekrát	13
Neúčastním se aktivit v rámci programu zacházení	17
Nezodpovězeno	4
Celkový počet	83

Otázka č. 9: „Které aktivity se v rámci programu zacházení účastníte nejraději?“

Z odpovědí na tuto otázku je zřejmé, že u odsouzených výrazně převládají zájmové aktivity nad aktivitami vzdělávacími či speciálně výchovnými, které zahrnují např. terapie nebo poradenství. 7/10 dotazovaných žen uvedlo aktivity zaměřené na ruční tvoření jako ty, kterých se účastní nejraději. Naopak 24/50 dotazovaných mužů uvedlo, že se nejraději účastní sportovních aktivit.

Všechny aktivity uvedené respondenty jsou shrnuty v následující tabulce č. 4.

Tabulka č. 4 Oblíbené aktivity v rámci PZ

Odpovědi respondentů	Počet odpovědí
Sportovní aktivity	12
Posilování, kondiční cvičení	12
Vzdělávací aktivity (jazyky aj.)	9
Manuální aktivity (malování, keramika, voskování, modelování, výroba šperků, šití, aj.)	8
Žádné	6
Terapie (psychoterapie, zvládání konfliktů)	3
Hudební aktivity	2
Četba	2
Společenské aktivity	2
Diskuse na vybrané téma	1
Sledování TV	1
První pomoc	1
Luštění osmisměrek	1
Nezodpovězeno	23
Celkový počet	83

Otázka č. 10: „Jak často se ve věznici účastníte zájmových aktivit mimo program zacházení s odsouzenými?“

Cílem této otázky bylo zjistit, zda se odsouzení účastní dobrovolných zájmových aktivit a jak často se těmto aktivitám věnují. Opět nejčtenější odpověď, kterou respondenti uvedli, bylo, že se zájmových aktivit účastní přibližně 1x – 2x týdně. 8/8 dotazovaných mužů z Věznice Stráž pod Ralskem uvedlo, že se neúčastní zájmových aktivit mimo program zacházení, zároveň 5/8 těchto dotazovaných mužů v dotazníku uvedlo, že jejich věznice tyto aktivity ani neumožňuje. Po konzultaci s vedoucím bakalářské práce vyšlo najevo, že odsouzení z této věznice nevyplňovali dotazníky pravdivě, neboť nabídka aktivit této věznice je velká.

Odpovědi respondentů na tuto otázku jsou zobrazeny v tabulce č. 5.

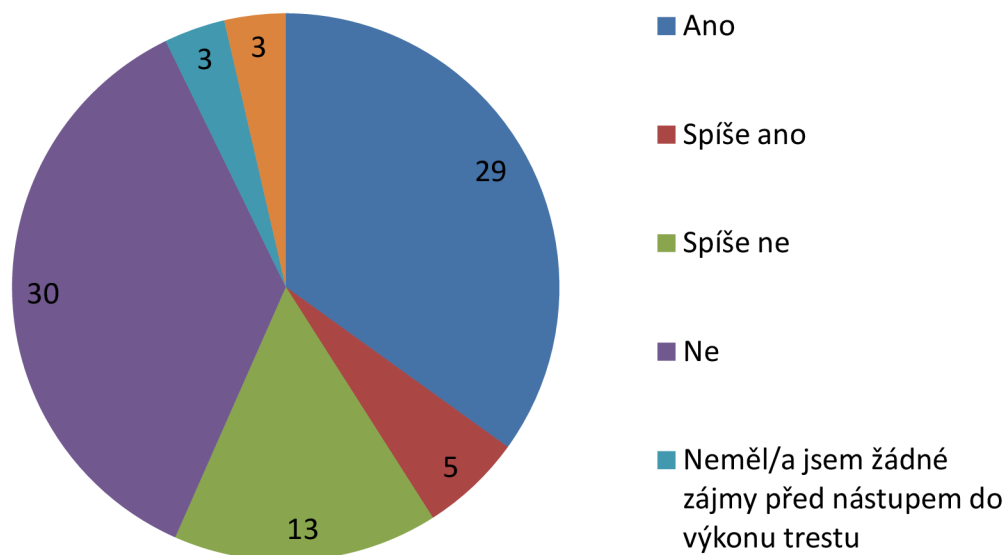
Tabulka č. 5 Účast na dobrovolných zájmových aktivitách

Varianta	Počet odpovědí
1 krát – 2 krát týdně	35
3 krát – 5 krát týdně	14
Vícekrát	5
Nevyužívám dobrovolné zájmové aktivity	26
Nezodpovězeno	3
Celkový počet	83

Otázka č. 11: „Měl/a jste před nástupem do výkonu trestu nějaké zájmy? Pokud ano, můžete se jim dále věnovat i ve věznici?“

Na tuto otázku 43/83 respondentů odpovědělo, že se spíše nemohou nebo vůbec nemohou věnovat zájmům, které měli před nástupem do výkonu trestu. Jedná se tedy o více jak polovinu odsouzených, kteří nástupem do vězení přišli o své dosavadní zájmy. Zároveň je ale z odpovědí zbylých respondentů patrné, že velká spousta odsouzených o své zájmy nepřišla a i během výkonu trestu se jim může nadále věnovat.

Všechny odpovědi respondentů jsou zobrazeny v následujícím grafu č. 7.

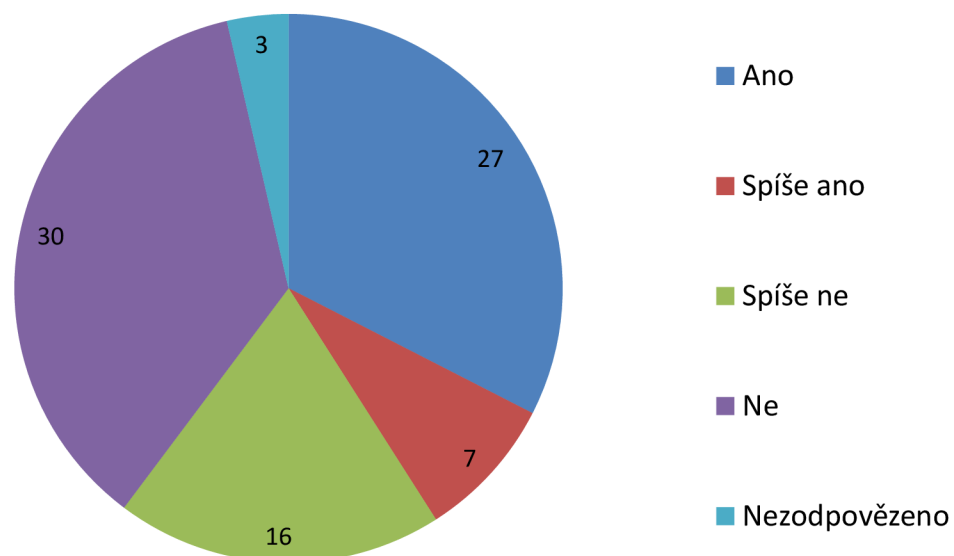

Graf č. 7 Zájmy před nástupem do VTOS

Otázka č. 12: „Přijde Vám nabídka zájmových aktivit ve věznici dostačující?“

Cílem této otázky bylo zjistit, jak vnímají nabídku zájmových aktivit odsouzení vězni. Z odpovědí respondentů je zřejmé, že převažují odsouzení, kteří spíše nejsou nebo vůbec nejsou spokojeni s nabídkou zájmových aktivit. Tyto dvě varianty zvolilo 46/83 dotazovaných respondentů. Jedná se tedy o něco málo přes polovinu odsouzených, kteří nejsou spokojeni se zájmovými aktivitami, které poskytuje věznice, ve které jsou umístěni.

Všechny odpovědi respondentů jsou zobrazeny v následujícím grafu č. 8.

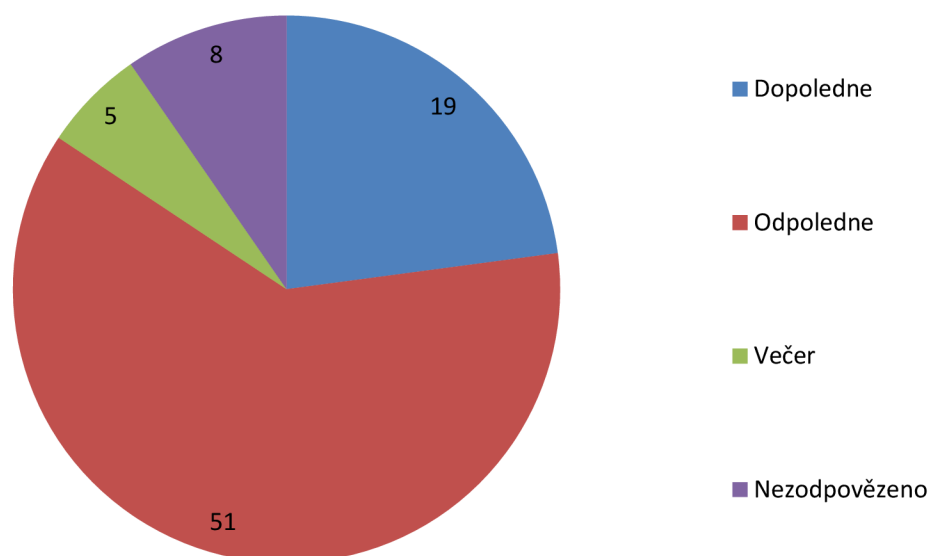

Graf č. 8 Vnímání nabídky zájmových aktivit

Otázka č. 13: „Ve které části dne nejvíce využíváte možnost zájmových aktivit?“

Z odpovědí na tuto otázku je zřejmé, že odsouzení nejvíce využívají možnost zájmových aktivit v odpoledních hodinách. Tuto variantu zvolilo 51/83 dotazovaných respondentů, jedná se tedy o většinu. Tuto část dne pravděpodobně odsouzení volili, protože v dopoledních hodinách velká část odsouzených navštěvuje zaměstnání či školské vzdělávací středisko, z tohoto důvodu není příliš prostoru pro vykonávání zájmových aktivit v dopoledních hodinách.

Všechny odpovědi respondentů jsou zobrazeny v následujícím grafu č. 9.

Graf č. 9 Využívání zájmových aktivit v rámci dne

Otázka č. 14: „Jmenujte alespoň 3 aktivity, které věznice poskytuje.“

Cílem této otázky bylo nahlédnout do aktivit, které mají odsouzení ve věznicích k dispozici. Nabídka aktivit se napříč věznicemi liší a může být různorodá. Odpovědi respondentů přinášejí souhrn některých aktivit, které poskytují věznice, ve kterých dotazovaní respondenti vykonávají trest odnětí svobody. Mezi nejčteněji uváděné aktivity patří posilovna, kondiční cvičení a četba knih.

Z odpovědí na tuto otázku se zdála nejpestřejší nabídka aktivit ve Věznici Mírov. Jedná se o menší věznici pro odsouzené za závažnější trestnou činnost. Svým charakterem je řazena do věznic s ostrahou ve vysokém stupni zabezpečení či se zvýšenou ostrahou. Jsou zde umístěni i odsouzení s uděleným doživotním trestem. Na základě charakteru této věznice je zřejmé, že zde není taková zaměstnanost odsouzených, proto jejich čas musí být více vyplněn ostatními druhy aktivit.

Přehled všech odpovědí je znázorněn v následující tabulce č. 6.

Tabulka č. 6 Aktivity nabízené ve věznicích ČR

Odpovědi respondentů	Počet odpovědí
Posilovna, kondiční cvičení	37
Míčové hry	13
Četba knih	12
Keramika	12
Práce na PC	11
Včelaření	11
Společenská výchova (základy slušného chování, etika)	10
Akvaristika	10
Výuka cizích jazyků	7
Dopravní výchova	7
Vědomostní a vzdělávací činnosti	6
Kroužek ruční tvořivosti	6
Základy společenských věd	5
Výuka českého jazyka	5
Dokumentární kroužek	5
Poradenství – prevence drogových závislostí, rizika závislostního chování	5
Skupinové terapie	4

Hudební činnosti	4
Ping-pong	4
Lepení papírových modelů	4
Společenské hry	3
Sledování TV	3
Luštění křížovek	3
Zdravý život	3
Duchovní činnost	2
Základy finanční gramotnosti	2
Šití plyšáků	2
Bytové dekorace, aranžování	2
Zahradničení	2
Malování	2
Výroba svíček	1
Výroba obálek	1
Výroba šperků	1
Vaření	1
Nezodpovězeno	11
Celkový počet	217

Otázka č. 15: „Kterou nabízenou aktivitu či aktivity vykonáváte nejčastěji?“

Z odpovědí na tuto otázku, která byla zaměřena na nejvíce využívané aktivity, je zřejmé, že se odsouzení nejvíce věnují aktivitám skupinového charakteru a to nejlépe těm, které nejsou přímo řízeny zaměstnancem. Jedná se tedy například o návštěvu posilovny či tělocvičny a s tím i spojená kondiční cvičení.

Přehled všech odpovědí je znázorněn v následující tabulce č. 7.

Tabulka č. 7 Nejvíce využívané aktivity ve věznicích

Odpovědi respondentů	Počet odpovědí
Posilovna, kondiční cvičení	23
Četba knih	9
Míčové hry	5
Práce na PC	4
Ping-pong	3
Základy společenských věd	3
Skupinové terapie	2
Bytová dekorace, aranžování	2
Kroužek ruční tvořivosti	2
Zahradničení	2
Malování	2
Dopravní výchova	2
Úklid	1
Akvaristika	1
Šití plyšáků	1
Luštění křížovek	1
Výroba šperků	1
Lepení papírových modelů	1
Keramika	1
Základy finanční gramotnosti	1
Výroba obálek	1
Výuka českého jazyka	1
Sledování TV	1
Dokumentární kroužek	1
Výuka cizích jazyků	1
Hudební činnosti	1
Nezodpovězeno	21
Celkový počet	94

Otázka č. 16: „Jmenujte alespoň 2 aktivity, které byste rád/a využíval/a, ale věznice je neumožňuje“.

Cílem této otázky bylo zjistit, kterých aktivit by se odsouzení rádi účastnili, ale jejich věznice je neumožňuje. Z odpovědí na tuto otázku nejčastěji vzešly ty aktivity, které některé věznice umožňují, jiné ale ne. Jedná se například o posilovnu, práci na počítači, či různé sportovní hry. Spousta z dotazovaných respondentů uvedla druhy aktivit, které není možné ani reálně z bezpečnostního hlediska ve věznicích realizovat. Mezi ty patří například turistika, rybaření, jízda na kole, plavání a celkově aktivity, které není možné vykonávat v prostorách věznice.

Všechny odpovědi respondentů na tuto otázku jsou zobrazeny v tabulce č. 8.

Tabulka č. 8 Aktivity, kterých by se odsouzení rádi účastnili

Odpovědi respondentů	Počet odpovědí
Výpočetní technika, programování	11
Turistika	10
Posilovna, kondiční cvičení	10
Sportovní hry (fotbal, basketbal, nohejbal, hokej aj.)	10
Plavání	7
Vaření, cukrařina	5
Filmový kroužek, návštěva kina	5
Běh	3
Studium, rekvalifikační kurzy	3
Řemeslné práce (truhlářina, kovařina)	3
Výuka českého jazyka	2
Včelaření	2
Rybaření	2
Akvaristika	2
Lekce sebeobrany	2
Malování	2
Jízda na kole	1
Výuka ekonomie	1
Výuka cizích jazyků	1
Fotografický kroužek	1
Práce s mediálními soubory (scénář, režie, kamera, střih atd.)	1

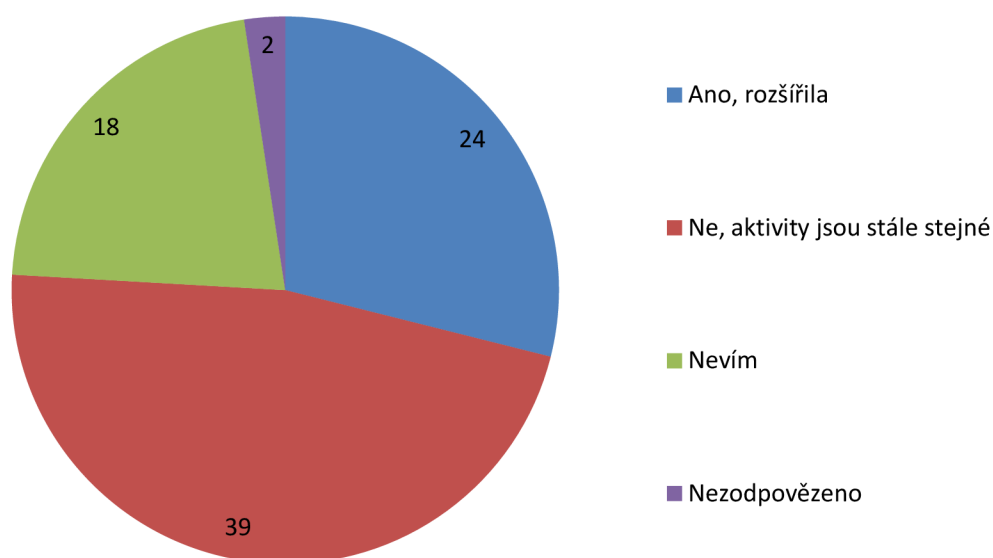
Jóga	1
Příprava na život po ukončení výkonu trestu	1
Teraristika	1
Kulečník	1
Keramika	1
Nezodpovězeno	27
Celkový počet	116

Otázka č. 17: „Rozšířila se během Vašeho výkonu trestu nabídka zájmových aktivit nebo nabídka zůstává stále stejná?“

Tato otázka měla za cíl zjistit, zda se ve věznicích zájmové aktivity mění či třeba nějak obohacují. Každá věznice se možnostmi liší a tím se liší i možnosti nějaké změny. Odpovědi na tuto otázku přinášejí pouze hromadný souhrn v rámci některých věznic ČR.

Z odpovědí na tuto otázku je zřejmé, že nabídka zájmových aktivit ve věznicích zůstává spíše stejná. Názor v této otázce není příliš jednoznačný, neboť se našla i velká část respondentů, kteří uvedli, že se ve věznici nabídka aktivit během jejich pobytu rozšířila.

Poměr odpovědí respondentů je zobrazen v následujícím grafu č. 10.

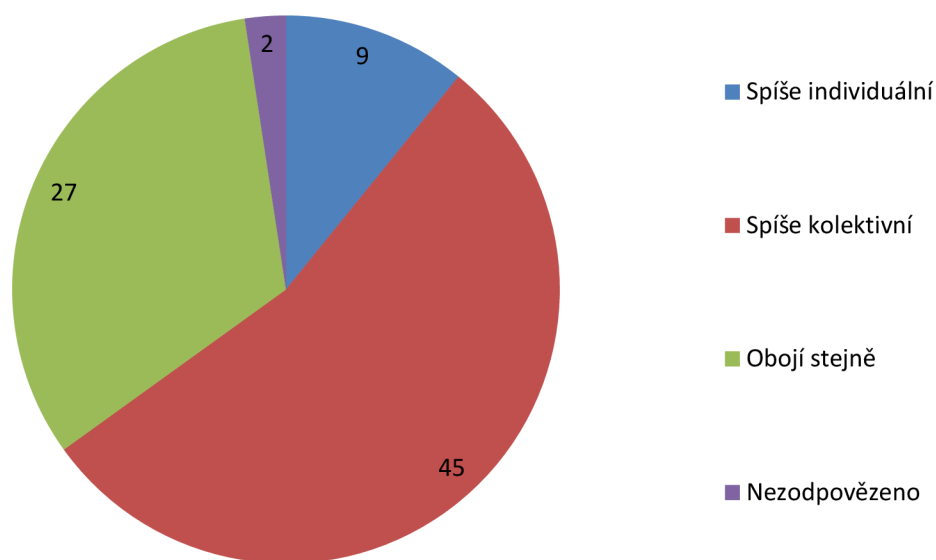

Graf č. 10 Stálost nabídky zájmových aktivit

Otázka č. 18: „Zahrnuje nabídka spíše individuální či kolektivní aktivity?“

Prostřednictvím této otázky bylo cílem zjistit, zda mají odsouzení ve věznicích větší výběr z individuálních či kolektivních aktivit. Odpovědi respondentů na tuto otázku jasně ukazují, že ve vybraných věznicích ČR výrazně převyšuje možnost kolektivních aktivit nad aktivitami individuálními, tuto možnost v dotazníku uvedlo 45/83 dotazovaných respondentů.

Poměr odpovědí respondentů je zobrazen v následujícím grafu č. 11.

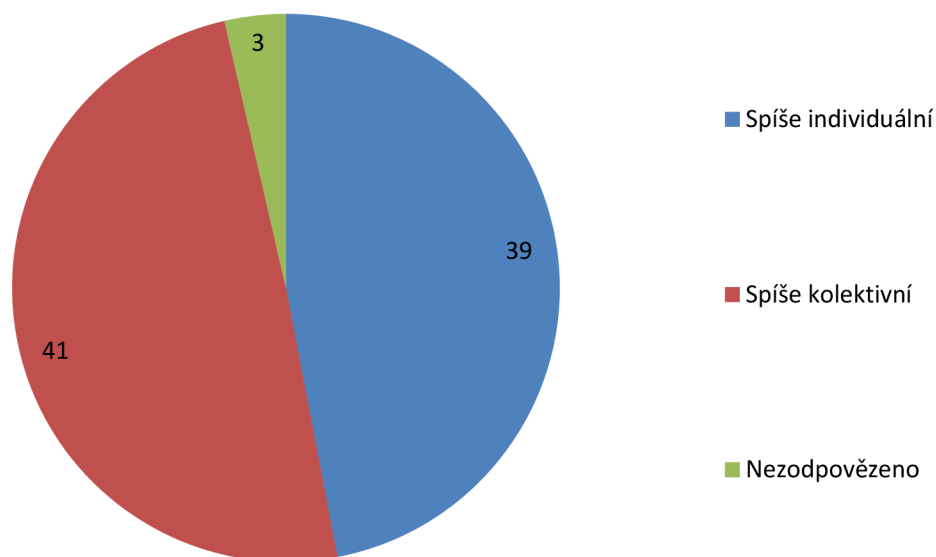

Graf č. 11 Formy aktivit

Otázka č. 19 „Které aktivity upřednostňujete?“

V návaznosti na předchozí otázku č. 18, ve které z odpovědí respondentů bylo patrné, že ve věznicích převažuje nabídka kolektivních aktivit, byla položena tato otázka, která má za cíl zjistit, kterou formu aktivit odsouzení upřednostňují. Z odpovědí na tuto otázku nelze jednoznačně určit preferovanou formu aktivit, neboť odpovědi respondentů jsou rozděleny téměř ve stejném poměru pro individuální i kolektivní aktivity. Nejspíše tomu bude jinak u terapií, kdy pravděpodobně bude převažovat individuální forma práce a jinak tomu bude například u sportovních aktivit, které se zase naopak vykonávají převážně skupinově.

Poměr odpovědí respondentů je znázorněn v následujícím grafu č. 12.

Otázka č. 20 „Začal/a jste ve věznici vykonávat nějaké zájmové aktivity, kterým byste se chtěl/a věnovat po ukončení výkonu trestu? Pokud ano, jmenujte jaké.“

Poslední otázka tohoto průzkumu měla zmapovat, zda odsouzení začali ve věznici vykonávat takové aktivity, kterým by se chtěli i nadále věnovat po ukončení výkonu trestu. Odpovědi na tuto otázku jsou téměř jednoznačné, neboť 51 z 83 dotazovaných respondentů uvedlo, že nezačali vykonávat žádné aktivity, kterým by se chtěli i nadále věnovat. Tento fakt by mohl po opuštění věznice výrazně snížit motivaci k opětovnému začlenění se do společnosti a snížit tak i šanci na kvalitní život po skončení trestu odnětí svobody.

Naštěstí se můžeme setkat i s poměrně velkým množstvím odsouzených, kteří si našli zájmové aktivity, kterým by se i nadále chtěli věnovat. Z těchto aktivit byla nejvíce zmíněna návštěva posilovny, kondiční cvičení a práce s keramickou hlinou.

Všechny odpovědi respondentů na tuto otázku jsou znázorněny v následující tabulce č. 9.

Tabulka č. 9 Zájmové aktivity po ukončení VTOS

Odpovědi respondentů	Počet odpovědí
NE	51
Posilovna, kondiční cvičení	8
Keramika	4
Výuka cizích jazyků	3
Malování	2
Bytová dekorace, aranžování	2
Ping-pong	1
Práce na PC	1
Včelaření	1
Psaní	1
Výroba svíček	1
Studium VŠ	1
Základy finanční gramotnosti	1
Docházení do zaměstnání	1
Hudební činnosti	1
Výroba šperků	1
Skupinové terapie	1
Četba knih	1
Akvaristika	1
Celkový počet	83

8.3.3. Diskuse

V této kapitole se budeme zabývat diskusí, kde budou představeny a zodpovězeny průzkumné otázky stanovené pro empirickou část této bakalářské práce. Cílem této práce bylo zjistit možnosti volnočasových aktivit ve věznicích ať už v rámci programu zacházení či mimo něj. Zkoumaný vzorek v rozsahu 83 respondentů z šesti různých věznic ČR lze považovat za dostatečný pro tento průzkum, nelze však získaná data zobecnit na všechny věznice ČR. Možnosti aktivit v rámci programu zacházení i mimo něj se liší velikostí věznice a charakterem zabezpečení odsouzených.

Průzkumná otázka č. 1: „Jakých konkrétních aktivit se odsouzení mohou účastnit v rámci programu zacházení?“

Jak již bylo zmíněno v teoretické části této práce, program zacházení s odsouzenými obsahuje různé druhy předepsaných aktivit. Tyto aktivity dělíme na pracovní, vzdělávací, speciálně výchovné, zájmové a na aktivity zaměřené na utváření vnějších vztahů. Ze získaných dat prostřednictvím dotazníku bylo zjištěno, že se odsouzení nejvíce účastní zájmových aktivit, pravděpodobně i proto je nabídka těchto aktivit největší. Největší zastoupení zájmových aktivit lze odůvodnit také tím, že zájmové aktivity jsou součástí všech druhů programů zacházení – výjimku tvoří pouze základní motivační program zacházení, naopak například terapie jsou předepsané spíše odsouzeným se speciálním programem zacházení. Prostřednictvím zájmových aktivit je snaha působit na dosažení změn v motivaci odsouzeného a naučit se smysluplně trávit volný čas jak ve výkonu trestu odnětí svobody, tak i mimo něj. Mezi zájmové aktivity, kterých se dle získaných dat odsouzení mohou účastnit, patří: sportovní aktivity (posilovna, kondiční cvičení, míčové hry), četba knih, ruční tvoření (keramika, lepení papírových modelů, voskování, šití plyšáků, aranžování, malování, výroba svíček či obálek), hudební činnosti, chovatelství (akvaristika, včelaření), společenské hry a spousta dalších aktivit, které jsou zmíněny v předchozí kapitole zabývající se interpretací získaných dat. Další velmi početně zastoupenou skupinou jsou vzdělávací aktivity, které jsou nejčastěji zaměřeny na dokončení základního vzdělání či na vyučení se v oboru. Ze získaných dat bylo zjištěno, že vzdělávací aktivity zahrnují například výuku českého jazyka, výuku cizích jazyků, dopravní výchovu, základy společenských věd, společenskou výchovu, základy finanční gramotnosti aj. Speciálně výchovné aktivity, které se zaměřují na rozvoj mravních a morálních dovedností potřebných k nedelikventnímu chování, zahrnují individuální či skupinovou pedagogickou a psychologickou péči. Dle odpovědí respondentů mají odsouzení ve věznicích k dispozici poradenství (prevence

drogových závislostí, rizika závislostního chování) a terapie (skupinová, psychoterapie, zvládání konfliktů.)

Důležité je zohlednit to, že každá věznice má jiné možnosti aktivit a že průzkum byl prováděn pouze v šesti věznicích v rámci České republiky. Aktivity v rámci programu zacházení a dobrovolné aktivity, kterých se odsouzení mohou účastnit ve volném čase, se velice úzce prolínají. Někdo může mít danou aktivitu (nejčastěji se jedná o zájmové činnosti) předepsanou ve svém programu zacházení v rámci snahy o úspěšnou resocializaci, jiný se ji může účastnit dobrovolně ve svém volném čase. Získaná data spíše slouží jako přehled jednotlivých aktivit, kterých se odsouzení mohou ve věznicích účastnit.

Průzkumná otázka č. 2: „Účastní se odsouzení dobrovolných zájmových aktivit a je tato nabídka ve věznicích dostačující?“

Z vyhodnocených dat vyplývá, že téměř 2/3 z dotazovaných respondentů se účastní dobrovolných aktivit ve svém volném čase a to nejčastěji v průměru 1 krát – 2 krát týdně. Velice důležitým aspektem pro nápravu jedinců, a tím i jejich úspěšnou resocializaci do společnosti, je naučit se smysluplně trávit volný čas. Ačkoliv téměř polovina respondentů v dotazníku uvedla, že se ve výkonu trestu nemohou věnovat zájmům, které měli před nástupem do věznice, důležité je dle mne hlavně to, že mají poměrně širokou nabídku aktivit, kterým se ve výkonu trestu mohou začít věnovat.

Více jak polovina respondentů v rámci průzkumu uvedla, že jim nabídka zájmových aktivit v jejich věznici nepřijde dostačující. Tady se bohužel setkáváme s představami odsouzených a realitou ve věznicích, kdy si odsouzení myslí, že ve věznici budou vést stejný, možná i lepší život, nežli předtím. Mně osobně nabídka aktivit ve věznicích přijde větší, než jsem čekala. Před tvorbou této práce jsem neměla nejmenší tušení, jaké aktivity mají odsouzení k dispozici, a proto mne mile překvapila různorodost aktivit, ze kterých si odsouzení mohou vybrat. Opět se setkáváme s tím, že někde mají takové aktivity a jinde zase jiné. Někomu se aktivity v příslušné věznici nelíbí, ale jinde by si z nabídky třeba vybral. Vždycky je prostor pro zlepšování a inovace, ale ze získaných dat tohoto průzkumu se zdá, že odsouzení ve věznicích mají poměrně velké možnosti, jak kvalitně trávit svůj volný čas. Problém nastává spíše ve vysokých požadavcích ze stran odsouzených a neschopnosti uvědomit si, že jsou umístěni ve věznici za nějakou trestnou činnost a není tedy možné jim poskytnout vše, co měli mimo vězeňský systém.

Průzkumná otázka č. 3: „Jaké aktivity odsouzeným ve věznicích chybí a bylo by reálné některé z těchto aktivit do věznic zavést?“

Prostřednictvím získaných dat byly zjištěny aktivity, kterých by se odsouzení rádi účastnili, ale věznice, ve které jsou umístěni, je neumožňuje. Z odpovědí na tuto otázku je zřejmé, že se nejčastěji jedná o aktivity, které některá věznice umožňuje, jiná ale ne. Nečetněji uváděnými aktivitami byla práce na počítači, turistika, posilovna, kondiční cvičení a sportovní hry. Ne ve všech věznicích je možné tyto aktivity provozovat z důvodu nedostatku vhodných prostor (počítačová místnost, posilovna, tělocvična s náčiním aj.) Turistika v některých věznicích probíhá formou výletů do okolí. Všechno to jsou ale aktivity, které by bylo možné do věznic zavést, hlavně protože se jedná o aktivity, které jsou v jiných věznicích nejvíce využívány.

Někteří respondenti uváděli takové aktivity, které by z bezpečnostního hlediska nebylo možné zařadit mezi aktivity vykonávané ve věznicích. Jedná se například o výše zmíněnou turistiku, jízdu na kole či plavání. Všechno to jsou aktivity, které se musí vykonávat mimo prostory věznice, a proto není kvůli bezpečnosti možné tyto aktivity do věznic zavést.

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývala rolí speciálního pedagoga ve vězeňském systému. V teoretické části byla představena práce speciálního pedagoga ve školském systému a hlavně v systému vězeňském, kde je speciální pedagog jedním z klíčových pracovníků, kteří se snaží o navození pozitivních změn u odsouzených a tím i jejich úspěšnou resocializaci zpět do společnosti. Dále zde byl představen vězeňský systém České republiky, tak jak fungoval dříve a jakými prošel změnami až do současnosti. Empirická část této práce se zabývala především odsouzenými ve výkonu trestu odnětí svobody na území České republiky.

Dotazníkové šetření bylo zaměřeno na aktivity, které poskytují vězňové v rámci programu zacházení i mimo něj a v jaké míře se odsouzení těchto aktivit účastní. Pro lepší seznámení s aktivitami poskytovanými věznicemi byl vytvořen dotazník obsahující 20 otevřených i uzavřených otázek, které měly za cíl zjistit, jaké mají odsouzení ve výkonu trestu odnětí svobody možnosti aktivit v rámci programu zacházení i mimo něj a zda tyto možnosti využívají. Cílem celého dotazníkového šetření bylo také zjistit, jaké aktivity ve věznicích odsouzeným chybí, a zda by bylo reálné některé z těchto aktivit do věznic zavést. Průzkumu se zúčastnilo dohromady 83 odsouzených mužů i žen z šesti různých věznic ČR.

Ze získaných dat bylo zjištěno poměrně velké množství různých aktivit, které mají odsouzení ve věznicích k dispozici. Nabídky aktivit se napříč věznicemi liší na základě jejich velikosti a charakteru zabezpečení odsouzených. Ačkoliv ze získaných dat vyšlo najevo, že větší část odsouzených není spokojená s nabídkou aktivit ve své věznici, našlo se i velké množství odsouzených, kteří spokojeni jsou. Za sebe mohu říci, že mne mile překvapila různorodost aktivit, které jsou ve věznicích k dispozici, osobně jsem čekala výrazně menší možnosti. Z dotazníku vzešly i aktivity, které odsouzeným nejvíce chybí. Nejčastěji se jednalo o aktivity, které některé vězňové poskytují, jiné ale ne.

Výsledkem celé této práce nejsou jen získaná data prostřednictvím dotazníku, ale hlavně možnost dozvědět se více o práci speciálního pedagoga, který je nepostradatelným členem týmu podílejícím se na resocializaci odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody.

Seznam použitých zdrojů

Tištěné zdroje

ČERNÍKOVÁ, V., SEDLÁČEK, V., 2002. *Základy penologie pro policisty*. 1. vyd. Praha: Vydavatelství Policejní akademie České republiky. ISBN 80-7251-104-1.

ČÍRTKOVÁ, L., 2000. *Policejní psychologie*. 3. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-475-3.

FISCHER, S., 2006. *Etopedie v penitenciární praxi*. 1. vyd. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně. ISBN 80-7044-772-9.

FISCHER, S., ŠKODA, J., 2008. *Speciální pedagogika: Edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. 1. vyd. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-014-0.

HÁLA, J., 1999. *Teorie a praxe vězeňství*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita. ISBN 80-7040-376-4.

HÁLA, J., 2006. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 2., dopl. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií. ISBN 80-86708-30-6.

JŮZL, M., 2012. *Penitenciaristika a penologie*. 1. vyd. Brno: Institut mezioborových studií. ISBN 978-80-87182-24-6.

JŮZL, M., 2017. *Penitenciaristika jako věda žalářní*. 1. vyd. Univerzita Jana Amose Komenského, Praha. ISBN 978-80-7452-131-7.

KUCHARSKÁ, A., MRÁZKOVÁ J., 2014. *Metodika práce školního speciálního pedagoga zapojeného ve školním poradenském pracovišti*. 1. vyd. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, školské poradenské zařízení a zařízení pro další vzdělávání pedagogických pracovníků. ISBN 978-80-7481-035-0.

MEZNÍK, J., KALVODOVÁ V., KUCHTA, J., 1995. *Základy penologie*. 1. vyd. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-1248-X.

RŮŽIČKOVÁ, V., 2018. *Speciální pedagog jako profese*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-5468-9.

Sbírka nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky: Nařízení č. 23 o kázeňském řízení u obviněných, odsouzených a chovanců. 2020.

Sbírka nařízení generálního ředitele Vězeňské služby České republiky: Nařízení č. 2 o zaměstnancích a příslušnících Vězeňské služby České republiky zabezpečujících výkon vazby, výkon trestu odnětí svobody a výkon zabezpečovací detence. 2022.

SEKOT, A., 2010. *Úvod do sociální patologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-5261-1.

SLOWÍK, J., 2007. *Speciální pedagogika*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-271-0095-8.

SOCHŮREK, J., 2007. *Kapitoly z penologie 1. díl: Úvod do teorie trestu a trestání*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-203-6.

SOCHŮREK, J., 2007. *Kapitoly z penologie 2. díl: Teorie a praxe zacházení s vězněnými*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-204-3.

SOCHŮREK, J., 2007. *Úvod do penologie*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-287-6.

VÁGNEROVÁ, M., 2014. *Současná psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0696-5.

Elektronické zdroje

BASLEROVÁ, P., *Katalog podpůrných opatření: Školní speciální pedagog* [online]. 2021 [cit. 2021-02-22]. Dostupné z: <http://katalogpo.upol.cz/obecna-cast/personalni-podminky/12-2-3-skolni-specialni-pedagog>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Novela zákona o pedagogických pracovnících [online]. 2016 [cit. 2021-02-22]. Dostupné z: <https://www.msmt.cz/dokumenty-3/novela-zakona-o-pedagogickych-pracovnicich>

Ombudsman veřejný ochránce práv: Pravidla OSN pro zacházení s vězni nově v češtině [online]. 17. 12. 2020 [cit. 2022-04-16].

Dostupné z: <https://www.ochrance.cz/aktualne/pravidla-osn-pro-zachazeni-svezni-nove-vcestine>

Vězeňská služba České republiky: Vazební věznice Liberec [online]. 2022 [cit. 2022-04-16]. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/organizacni-jednotky/vazebni-veznice-liberec/sekce/zakladni-informace>

Zákony pro lidi: Vyhláška č. 345/1999 Sb. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody [online]. AION CS, s.r.o., 2010 [cit. 2022-02-24]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-345>

Zákony pro lidi: Zákon č. 169/1999 Sb. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů [online]. AION CS, s.r.o., 2010 [cit. 2022-02-22]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-169>

Seznam příloh

Příloha č. 1: Dotazník	69

Příloha 1: Dotazník

Vážené respondentky, vážení respondenti,

obracím se na Vás s žádostí o vyplnění mého dotazníku, který poslouží jako podklad pro mou Bakalářskou práci na téma „Role speciálního pedagoga ve vězeňství“. Praktická část mé práce bude zaměřena na využívání volnočasových aktivit ve věznicích.

Dovoluji si Vás rovněž požádat o co nejpřesnější a pravdivé vyplnění dotazníku. Účast ve výzkumu je anonymní a dobrovolná.

Předem děkuji za spolupráci.

Své odpovědi zakroužkujte. V otevřených otázkách prosím o doplnění Vaší konkrétní odpovědi.

1. Jakého jste pohlaví?
 - a) Muž
 - b) Žena

2. Kolik je Vám let?

3. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?
 - a) ZŠ
 - b) Odborné učiliště
 - c) SŠ
 - d) VOŠ
 - e) VŠ
 - f) jiné (uveďte jaké)

4. Za jakou trestnou činnost jste ve výkonu trestu?

5. Jaká je délka Vašeho trestu?
 - a) méně než 2 roky
 - b) 2–5 let
 - c) 6–10 let
 - d) 10 let a více

6. Víte, co je program zacházení s odsouzenými a k čemu slouží? (Pokud ne, přeskočte na otázku č. 10)
 - a) Ano
 - b) Spíše ano
 - c) Spíše ne
 - d) Ne

7. Byl/a jste seznámen/a s obsahem programu zacházení, který Vám byl ve výkonu trestu vytvořen?
- a) Ano
 - b) Spíše ano
 - c) Spíše ne
 - d) Ne
8. Jak často se účastníte aktivit v rámci programu zacházení?
- a) 1 krát – 2 krát týdně
 - b) 3 krát – 4 krát týdně
 - c) Vícekrát
 - d) Neúčastním se aktivit v rámci programu zacházení.
9. Které aktivity se v rámci programu zacházení účastníte nejraději?.....
10. Jak často se ve věznici účastníte zájmových aktivit (např. akvaristika, keramická dílna, posilovna aj.)?
- a) 1 krát – 2 krát týdně
 - b) 3 krát – 5 krát týdně
 - c) Vícekrát
 - d) Nevyužívám dobrovolné zájmové aktivity.
11. Měl/a jste před nástupem do výkonu trestu nějaké zájmy? Pokud ano, můžete se jim dále věnovat i ve věznici?
- a) Ano
 - b) Spíše ano
 - c) Spíše ne
 - d) Ne
 - e) Neměl/a jsem žádné zájmy před nástupem do výkonu trestu.
12. Přejde Vám nabídka zájmových aktivit ve věznici dostačující?
- a) Ano
 - b) Spíše ano
 - c) Spíše ne
 - d) Ne
13. Ve které části dne nejvíce využíváte možnost zájmových aktivit?
- a) Dopoledne
 - b) Odpoledne
 - c) Večer

14. Jmenujte alespoň 3 aktivity, které věznice poskytuje.

- a)
- b)
- c) další:

15. Kterou nabízenou aktivitu či aktivity vykonáváte nejčastěji?.....

16. Jmenujte alespoň 2 aktivity, které byste rád/a využíval, ale věznice je neumožňuje.

- a)
- b)
- c) další:

17. Rozšířila se během Vašeho výkonu trestu nabídka zájmových aktivit nebo nabídka zůstává stále stejná?

- a) Ano, rozšířila.
- b) Ne, aktivity jsou stále stejné.
- c) Nevím.

18. Zahrnuje nabídka spíše individuální či kolektivní aktivity?

- a) Spíše individuální
- b) Spíše kolektivní
- c) Obojí stejně

19. Které aktivity upřednostňujete?

- a) Spíše individuální
- b) Spíše kolektivní

20. Začal/a jste ve věznici vykonávat nějaké zájmové aktivity, kterým byste se chtěl/a věnovat po ukončení výkonu trestu? Pokud ano, jmenujte jaké.

- a) Ano, jaké:
- b) Ne